DOST

Kurucusu : Salim ŞENGİL
Sahibi ve
Sorumlu yönetmen : *N. Şengil*
Kuruluşu : 1947

KASIM 1971
SAYI : 85 CİLT : 24
Sayısı : 5 Lira

SANATSIZ KALAN BİR ULUSUN HAYAT DAMARLARINDAN BİRİ KOPMUŞ DEMEKTİR - ATATÜRK

KÜLTÜR EROZYONU

Özer KABAŞ

Ortaya atmak istediğimiz sorun Türkiyede sanatçıların çevreleriyle olan ilişkileri ve bu ilişkinin sonucu olarak yapıtlarının değerlendiriliş biçimi ve bunun kültürel açıdan ele alınmasıdır. İçinde yaşadığımız toplumun uzun ve kısa süreli evrimi içinde sanata karşı olan genel tavrı ve sanatçı için hazırladığı ortam nedir?

Bu soru oldukça genel gibi görünmekle beraber gerçekte bugün Türkiyede sanatçının çevresiyle olan ilişkileri ve kültür değerlendirmeleri had bir karmaşıklığa varmış durumdadır.

Toplumun alt - yapı özelliği ve üretim biçimine bakarak bu soruyu kendi başına aydınlatmıya çalışmak bugün için yetersiz kalmaktadır. Böylesine bir genelleme Türkiyedeki sanat olaylarını tümüyle açıklıyamıyacağı gibi içinde bulunduğumuz toplumsal aşama yetiştirdiğimiz büyük romancı, şair ve ressamlarla dolaylı olarak ilişkilidir. Bu ilişkiyi yalınlaştırıp kabalaştırmak amatör düşünürlerin zannettiği kadar basit değildir.

Türkiyede sanatçı potansiyelinin şişkin bulunması ve büyük sanatçıların yetişmiş olması bir kültür erozyonu olayının varolduğu kanısından bizi uzaklaştırmaz. "Sanatçı olacak olan zaten kendi kendine olur" gibi aşırı gizemlemeci bir tavır batıdaki titiz sanat değerlendirmelerine karşıt bizdeki sanatçıyı yapıtlarıyla başbaşa bırakmıştır. Sanatçının kişisel ekonomik çıkarları açısından bile baksak en olgun yapıtları veren ve verebilecek olan sanatçılar zorunlu olarak bir cins amatörlüğe terkedilmişlerdir. İşlerini verimli kılabilmek için somut dayanakları eksiktir.

(21. sayfada)

İÇSAYFALARDA

BÜYÜK BİR SANAT ŞÖLENİ

Cumhuriyetin 50. yıldönümü olan 1973'de başlamak üzere İstanbul'da **"İki Kıta Festivali"** olarak anılacak büyük bir festival düzenlenecek, dünyanın en ünlü orkestra şefi Herbert Von Karayan başta olmak üzere büyük sanatçılar İstanbul'a davet edileceklerdir. Karayan, Topkapı Sarayında **"Saraydan Kız Kaçırma"** operasının temsilinde, orkestrayı yönetecektir.

İstanbul Festivali'nin her sene tekrarlanacağı, ilk yıllarda festivalin devlet yardımı ile destekleneği, öğrenilmiştir. İstanbul festivalini organize etmek amacı ile Nejat Eczacıbaşı'nın başkanlığında bir **"Festival Vakfı"** kurulacağı ve İstanbul Festivalinin Otomobil ve Turing Kulübü tarafından her yıl tekrarlanacağı bildirilmiştir.

"İki Kıta Festivali" olarak da adlandırılacak bu festivale Karayan'dan başka Scala Operası ile İngiliz Shakespeare topluluğu, Amerikan Zenci Revüsü, Macar Folklor ekipleri, Rus Bolşoy Balesi, Viyana Devlet Operası ile Comedie Françoisein de geleceği, bu büyük isim ve topluluklarla anlaşıldığı bildirilmiştir. Festivale ayrıca Sir Laurence Olivier ve Charlie Chaplin gibi büyük saantçılar da katılacaktır. Festivalde Devlet Opera ve Balesi ile Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrasının ve Türk Müziği Konser ekiplerinin de yer alacakları, İstanbul Festivalinin böylece bütün dünyada **"Sanat hâdisesi"** olacağı, İstanbul Festivalinin ünlü Salzburg Festivali ile kıyaslanabilecek ölçüde olacağı belirtilmektedir.

Festivalin turizm bakımından sağlayacağı faydaların yanında, uluslararası propaganda ve sanat yönünden büyük önem taşıyacağı da bir gerçektir. İstanbul Festivali Cumhuriyetin 50. kuruluş yıldönümü olayı ile İstanbul Boğaz Köprüsü gibi büyük bir tesisin açılışına da rastlayacaktır. Festival şenlikleri, Topkapı Sarayından Beylerbeyi'ne, açık hava tiyatrolarından o tarihde bitecek olan İstanbul Operasına kadar değişik yerlerde sürecektir.

HiKÂYELERiNiN TEMELLERi

nermin menemencioğlu

ikâyelerinin başlıca öğesi ince alay olan Selim İleri, eleştiriye karşı pek soğukkanlılıkla davranmıyor. Bunun bir örneği **Dost** dergisinin Ekim sayısındadır. O okurlarına toplumdaki aksaklıkları göstermek isteyebilir, onlar onun hikâyelerinde aksaklıklar göreceklerse hiç okumasınlar, daha iyi. Ta İngilterelerde, üşenmeden, Türkiye'den kitaplar ısmarlıyormuşum, İleri bunu doğru bulmuyor. Nasılsa, yenilik hikâyesine karşı ilgi göstererek, bir suç işlemişim, bari gizli tutsam, hayır, bir şeyler yazmışım, okuduktan sonra. Aslında bu şeylerde bir az yerindelik var - yoksa neden sözü edilsin. Evet, Eylül 1957'de yayınlanan Nezihe Meriç'in "Boşlukta Mavi"si, "gerçekten de kekik kokusu ayrıntısına kadar," Füruzan'ın Şubat 1971 de yayınlanan "Taşralı" sını andırıyor. Ve evet, Hayatımın Romanı'nın "adı Şair Nigâr'ın Hayatımın Hikâyesinden yola çıkarak konmuştur ve bu anılardan çok şey hiç değiştirilmeksizin Hayatımın Romanı'nda tekrarlanmıştır." Ayrıca İleri bir, iki, üç, on beş yazardan daha yararlanmış, dergi köşelerinde unutulmuş anıları ve röportajları saymazsak. Kısacası, evet, yenilik hikâyesinin geçmişle bağları vardır.

Bu bağların niteliğine gelince, İleri'nin Füruzan'ın savunusunu üstüne alması gereksizdir. Füruzan'ın ilk kitabının ilk üç dört hikâyesinin gösterdiği, az çok normal bir aşamadan geçtiğidir. Bu ilk hikâyelerde bile doğrudan doğruya kopyeden söz edilemez, Füruzan yolunu arayan bir hikâyeci idi. Alıntılar bir **transposition** eyleminden geçmiş, başkalarının etkisinde olduğu zamanlar bile kendi yazar kişiliği belirtilmiş. (Ancak "Münip Beyin Günlüğü" ile "Bilâl Beyin Not Defteri" arasındaki benzerlik fazla kaçıyor.) Daha da önce yazdığı hikâyeler için yazar, kitabının arka kapağında, "bakış açısı olmayan edebiyat denemeleriydiler," diyor. İşte kitabın ilk hikâyeleri de büsbütün deneme havasından kurtulmuş değil. Ama üç dört yıl gibi kısa bir zamanda kendi dilini, kendi yöntemini bulmuş, son hikâyeleri dosdoğru kendi yaşantısından, kendi gerçeğinden geliyor duygusunu uyandırıyor okurlarında.

Şimdi, gerçekçilik namına da olsa, bir kısa hikâyenin üçde ikisini Nigâr Hanımdan hiç değiştirilmeksizin aktarmak, üçde biri için de Yakup Kadri'den Gençlik ve Edebiyat Hatıraları ile Hep o Şarkı, Halide Edip'den Handan, Ercüment Ekrem'den Sahir Efendinin gelini, Nahit Sırrı'dan Eski Zaman Kadınları Arasında, Abdülhak Şinasi Hisar'dan Boğaziçi Mektupları, M. Malit Bayrı'dan Eski İstanbul Folkloru, Müsahipzade Celâl'den Eski İstanbul Yaşayışı, Güzide Sabri'den Yaban Gülü, Safiye Erol'dan Kadıköy'ün Romanı, Prenses Mevhibe Celâlettin'den (Sârâ Ertuğrul' un kaleme aldığı) Geçmiş Zaman Olur Ki, Safiye Ünüvar'dan Saray Hatıralarım, İsmail Müştak'dan Yıldızda Neler Gördüm? den yararlanmak sanımca iyi bir hikâye yöntemi değildir. Bu aynı verilerle programlaştırılmış bir ordinatör de bu hikâyenin benzerini verebilir. Bunu bir yazar yaptığı zaman, **composition'dan plagia**'ya ancak bir adım vardır. Yok yazar bir **pastiche**, bir **perodie** yazmak istiyorsa, seçtiği baş örnek pek yerinde değil. Nigâr Hanım kendi kendinin parodisini yaparak dünyasının sahteliğini, ama bilmeden, bize açıklamıştır. Anıları bilinçsiz bir güldürüdür, onları okurken zaten gülmüşüz, yeniden gülmemiz için, bu anıların tekrarı değil, yazarın imgeleminden geçmiş yeni olaylarda, yeni kişilerde bir yankısını duymamız gerek. (15. sayfada)

dost

FİKİR VE SANAT DERGİSİ
KURULUŞU : 1947
YENİ DİZİ : 85
KASIM 1971
CİLT : 24
SAYISI 5 LİRA

"dost" adı anılmadan yazılarımız aktarılamaz.

Kurucusu :
Salim ŞENGİL
Sahibi ve
Yazı İşleri sorumlusu :
N. ŞENGİL
Ayda bir çıkar
Sayfa Düzeni : Salim ŞENGİL
İdare Yeri :
Ahmet Rasim Sokak 15/5
Çankaya - Ankara
TELEFON : 17 07 00
Abonesi :
Yıllık 50 TL., Altı aylık 25 TL.

Dış ülkelere bir misli
İlân Şartları :
Arka kapak 2 renkli 1.500 TL.
" " 1 " 1.250 "
İç sayfalar 1 " 1.000 "
Sürekli olarak 6 sayı reklâm verenlere % 10, 12 sayıda ise % 20 indirim yapılır.
Basıldığı yer :
Doğuş Matbaası - Ankara
Telefon : 11 22 24

ELEŞTİRİDE ETKİNLİK

ahmet inam

Yazımın bütününde görülebileceği gibi, edebiyat eleştirisindeki "etkinlik" kavramını şimdiki edebiyat anlayışıma göre yeniden yorumlayacağım. Söyleyeceklerim, şimdiye değin eleştirimiz üstüne söylediklerimin, kimi noktaları vurgulayarak, kabaca bir toparlanması olacak.

"KÜLTÜR" KAVRAMI AÇISINDAN

Edebiyat, çok geniş anlamda insan yapıp etmeleri olarak anladığım "kültür" ün vazgeçilemez, onsun olunamaz bir parçasıdır. Edebiyatın, yaşananın, daha çok duygusal anlamda, dil aracılığıyla bir yorumu olduğunu varsayarsam; edebiyat eleştirisini bu duygusal, sezgisel dil üstüne kurulmuş, elden geldiğince ussal (rasyonel) bir dil olarak anlayabilirim. Oldukça ilginç, heyecan verici bir **kültür alanı**ndayız burada. Yaşananın yorumunu yorumluyoruz. Sezginin, içebakışın, duygulanmaların, yaşamdan dil aracılığıyla elde ettiğini, ussal kalıplara sokmağa uğraşarak yargılamaya çalışıyoruz. Eleştiriyi, duygulanma üstüne duygulanma daha alışılmış bir deyimle, edebiyat üstüne edebiyat olarak anlayamıyorum. Eğer bu tür edebiyat yapmak isteyenler varsa, yaşam yerine yaşamın yorumunu yorumlamaya kalkarak, belki değişik bir edebiyat yapmak hevesindedirler. Eleştiriye, duyguyu, sezgiyi, us yoluyla yargılayan, sorguya çeken bir **kültürel** çaba olarak bakıyorum. Eleştirmenin, yaşam yorumunu yorumlamasının, toparlanmasının, irdelenmesinin, **kültürel** bütünlük için, edebiyat dışı diğer kültürel çalışmaları da göz önüne alırsak, kaçınılmaz bir koşul olduğunu sanıyorum. Edebiyatçı, yaşam yorumundan, duygularından, sezgilerinden sorumludur. Bu sorumluluğun son yargı yerinin eleştiri olması gerekir. Böylece eleştiriye alışılmış, üstünkörü değerlendirmelerin dışında, geniş bir anlam yüklüyorum.

Edebiyat eleştirisi oldukça heyecan verici bir alandır demiştim. Duygunun usla çarpışmasını, yorumun yorumunu görebiliriz orada. Yaratıcı edebiyat yapıtı, eleştirisiz eksiktir.

Eleştiri us-sezgi bütünlüğüdür. Usuyla, çözümlemeleriyle yapıta eğilen eleştirmen, tarihsel, duygusal gerilimi olan yapıttan **etkilenir.** Bu etkinlenişin hesabını yapar kendi kendine. Us, sezgiyle, duygusal güçle bulunmuşun üstünde bağımsız kalamaz. Usla sezgi bütünlenir.

Eleştiri üstüne yapılmış eleştiri, us-sezgi bütünlüğü üstüne yapılmış bir yargılamadır. Böylece eleştirmen, insan yapıp etmeleri içinde dile getirilen insan yaşantılarının hesabını yapan, giderek bu hesabın da hesabını yapabilen, yapmağa çalışan biridir. Oldukça uzak görünse de bir yerde, insan yaşantısının hesabını yapıyordur. (Nasıl heyecan verici olamaz eleştiri bu anlamda!) İnsanla hesaplaşıyordur.

İşte edebiyat eleştirisindeki etkinlik, insan yapıp etmelerinin yorumuna olan etkinliktir. Giderek, insan yapıp etmelerine etkisi olabilecek bir "etkinlik" tir. **Eleştirmen bir kültür adamıdır.** Eleştirideki etkinliği, kültür dilimindeki etkinliği demektir.

ETKİNLİĞİN ANLAMI

Bir çok edebiyat eleştirmeni var. Dileyen, yazısını dergilere bastırabilen herkes edebiyat eleştirmeni olabiliyor. Edebiyatçılar topluluğunda, bu topluluk ister günlük yaşamlarında birbirleriyle ilişkili olsun ister dergilerde yazılarıyla ilişkide bulunsun, bir **yerde** bulunuyor eleştirmenler. Edebiyatçılar, edebiyat okurları onlara bir **yer** veriyorlar. Bu toplumbilimsel bir olaydır. Bu **yer** eleşirmenden **beklenen,** ve edebiyatçının verebildiği şeylerle değişiyor. Kimi edebiyatçılar, eleştirmenleri adamdan saymıyorlar, onlardan bir şey beklemiyorlar, onlara yer vermiyorlar edebiyatçılar topluluğunda; kimileri eleştirmenden bir şeyler **bekliyorlar, verebildiğiyle** ona bir **yer** kazandırıyorlar.

İşte, bu yer kazanma etkinliğin tanımlayıcı bir özelliğidir. Etkinlik için bir **yerin** olacak. Etkinliğin gerekli, onsuz olunamaz koşulu bu. Edebiyatçılar topluluğunda, edebiyat okurları gözünde yeriniz yoksa, etkin değilsiniz.

Edebiyat dünyasının sizden beklediğini verebilen bir eleştirmensiniz diyelim. Etkin değilsiniz daha. Etkin olmanız için, size verilen yeri **sarsmanız** gerek. Alışılmış bekleyişleri fırlatıp atmanız gerek. Bunu nasıl yapabileceğinize biraz sonra kendi açımdan dokunacağım. Ama şurası kesin ki, kendi yerinizi sarsmışsanız eğer, yüzde yüz edebiyat topluluğunun başka üyelerinin yerlerini de sarsmışsınızdır. Demek, görevinizi yapıp kendinize bir yer edinmekle, sözgelimi, dergilere edebiyat topluluğunun **istediği** gibi "-uslu" yazılar yazmakla etkin olamıyorsunuz. Yalnızca etkinliğin bir koşulunu gerçekleştiriyorsunuz. Yerleri sarsıp, (Hoşlandığım bir de-

yim değilse de) "gürültü çıkarmakla" etkinliğinizin yeterli olduğunu gösteriyorsunuz.

Ya nasıl sürdüreceksiniz etkinliğinizi? Etkinliğinizin belli süreli olması da bir koşul. Yoksa saman alevi gibi yanıp sönen sarsmayla etkin olamazsınız.

ETKİNLİĞE KARŞI

Etkinliğin edebiyat toplumundaki işleyişine geçmeden önce düşmanlarının ne olduğunu görelim.

1 — Edilginlik. Her eleştirmen birtakım yapıtlar üstüne birtakım yargılar verir. Bu yargılarla belki kendine bir yer edinemez, kendini, önemini edebiyat topluluğuna onaylatamaz ya da kendine bir **yer** sağlar yalnızca. Bu iki durumda da edilginlik alanı içindedir.

2 — Eksik etkinlik. Sarsıcılığın yetersizliğinden doğabilir bu durum, belki de eleştirmen yerini tam anlamıyla edinememiştir, yorumlayamamaktadır. Eksik edilginlik özellikle bizim edebiyatımızda önemlidir. Yerinin ne olduğunu bilmeyen eleştirmenlerin tüketilmiş güçleriyle kaplıdır eleştirmemiz. Bundan kurtulmaksa bir **yöntem** sorunudur.

3 — Düzmece etkinlik. **Yerlerin yerlerde** bulunanların aydınlık ve yeterli olmaması yüzünden yalancı sarsılmalar, depremler görülebilir edebiyat toplumunda.

4 — Yanlış etkinlik. Sarsıntının, sürdürüldüğü anda, edebiyat toplumunu kültürel ortamda geliştirici olmayan yönlere götürdüğü görülebilir. Etkinliğin yanlışlığı, tarih önünde, zaman içinde ortaya çıkar. Yıllar sonra bu etkinliğin edilginliğin daha olumsuz bir biçimi olduğu görülür.

Bütün bu kuramsal değinmelerin somutlamasını edebiyatımıza değinirken yapacağım.

ETKİNLİĞİN ÖN-KOŞULLARI

Bu ön-koşulları kabaca iki öbeğe ayırabiliriz. 1 — Toplumsal, 2 — Bireysel. Etkinliğin toplumsal ön-koşulunun sağlanabilmesi için okurlar ve edebiyatçılardan oluşan edebiyat toplumunun (Yalnızca edebiyatçılardan oluşan edebiyatçılar topluluğuyla, edebiyatçılar ve okurlardan oluşan edebiyat toplumu arasındaki ayrıma dikkat edilsin.) **hazır** olması gerekir. Bu **hazır** olma durumu oldukça tartışmalı ve çetrefil bir konudur. Edebiyat toplumu, kendisini içine alan toplumun bir parçası olduğu için, her zaman ondan etkilenir. Toplumu etkileyen ekonomik tabanlı olayların edebiyat toplumunu etkilememesinden söz edilemez. Aynı biçimde toplumun, değerlerindeki, (alışılmış anlamda üst yapıdaki) değişmelerden de payını alır edebiyat toplumu. Nasıl bir altyapı ya da üstyapı değişikliği edebiyat eleştirisindeki etkinliği **hazır** kılar? Bu soruya yanıt aramanın yeri burası değildir. Ama tarihte olumsuz (toplumsal baskılar, ekonomik zorlamalar), ya da olumlu (edebiyata, edebiyatçıya toplumsal ya da ekonomik olanakların tanınması) etkilerin **hazır** olma durumunu ayrı ayrı etkilediğini görüyoruz. Edebiyat **her durumda** yaşananın yorumunu yapacaktır. Ortaya çıkan zorluklar ya da elverişli ortamlarda, edebiyat topluluğunda eleştirmen etkinliğini arayacaktır. Buna karşı, kimi elverişli ortamların **hazır** olma durumunu hızlandırdığını gözden kaçırmamak gerekir.

Toplumun **bildirişme** yapısının yeterli olması etkinliğin bir başka koşuludur. Okur - edebiyatçı ilişkisinin sıklığı, sürekli olarak birbirlerinin yaptıklarının ayırdında olmaları, etkinliği kolaylaştırır, çabuklaştırır. Dergilerin, kitapların, toplantıların, edebiyat toplumunun, toplum içindeki yeri, önemli sorunlar oluşturuyor burada. Edebiyat topluluğu, sözgelimi, bilginler, diğer sanat dallarındaki sanatçılar topluluğuyla nasıl bir ilişkide olmalı, etkinliğin hazır olması için? Edebiyatçılarla toplum arasında diyolog, bildirişme, nasıl kurulmalıdır? Böylesi etkinliğe **hazır** bir ortam yaratılmasında toplumun belli bir ekonomik ve toplumsal düzeyde olması gerekiyor. Yine de **etkin** kişilerin güçlerini, toplumsal - ekonomik koşullarla belirlense de, unutmamak gerek.

Eleştiride etkinlik, edebiyat toplumunun çağı içindeki yapısına uygun olarak, bildirişme koşullarının etkisi altında işler.

Edebiyat toplumunun, özel olarak, yapısı ne olmalıdır ki etkinlik oluşabilsin? Burada karşımıza kümeler sorunu çıkar. Edebiyat toplumu kendi içinde birtakım edebiyat toplumcukları oluş turur. Aynı beğenide ya da edebiyat anlayışı içinde olanlar bir araya gelir. Bu bir araya geliş ya dergilerde ya da günlük yaşamdadır. Her kümenin bir edebiyatı vardır. Bu edebiyat**lar**, edebiyat toplumunun, eğer varsa, olabilirse, edebiyatını oluşturur, edebiyatına biçim verir.

Kümelerin oluşmadığı bir edebiyat toplumunda **çeşitlilik**, edebiyat**lar** yoktur. Tartışma, beğeni ayrılığı, giderek zenginliği yoktur. Dolayısıyla edebiyat toplumunda etkinlikten söz etmek oldukça güçtür. Kümelerdir edebiyatçıya yerini kazandıracak olan. Edebiyatçı kimlerle düşüp kalkıyorsa onların etkisinde kalacaktır. kendi yadsısa da (Çoğunluk, edebiyatçı, belki bireyci yapısı gereği tek olduğunu savunur, sanır.) Toplumsal ruhbilimi açısından onu bir kümeye koymak zor değildir, üstelik bu işlem onu **anlamamıza** da yarar.

Bir **yer** kazanmış eleştirmen **yer**ini sarsışında kümesiyle birlikte olursa, diğer **yer**leri, kümeleri sarsabilir. Kendisini aşışını, toplumsal giderek anlamlı kılabilir.

Kümeler edebiyat toplumunda gizli ya da açık olarak bulunur. Gizli kümeler ortalıkta hiç küme yokmuş izlenimini verirler. Edilginliğin belirtisidirler. Edebiyatımız açısından, bu, yazımın sonunda da değineceğim gibi, önemli bir sorundur. Açık kümeler, ortaya küme olarak çıktığını belli eden kümeler, etkinliğin başlatıcısıdırlar.

Kümelerin oluşmadığı toplumda "düzmece etkinlik", edilgenlikle başbaşadır. Küme içinde olmadığı için yeterince yerini göremeyen eleştirmen, başkalarının zaten açıkça belli olmayan yerlerini sarstığını sanarak kendini etkin görebilir.

Etkinliğin bireysel ön-koşulu eleştirmenlerin sarsma heyecanı içinde olmalarıdır. Heyecansız etkinliği ruhbilimi açısından olağan sayamıyorum.

Nerede olduğunu (hangi yerde, kümede), ne yapabileceğini (nasıl sarsacağını) bilmek sarsmanın gerekli, en önemli ön-koşullarıdır. Sarsıcı eleştirmen eleştirinin **hangi kesiminde,** kiminle, ne işini, nasıl, neden yapacaktır? Bu bir etkinlik adayının kendini tarih ve edebiyat toplumu içinde araması, kendisiyle hesaplaşmasıdır. Bu koşulun eksikliği, yeterince oluşturulamaması daha önce sözünü ettiğim "eksik etkinliğe" yol açar.

İŞLEYİŞ

Etkinliğin edebiyat toplumundaki işleyişini anlayabilmek için üç ana koşulun yapısına biraz daha ayrıntılı eğilmek gerekiyor.

1 — **Yer.** Eleştiriyi, daha önceki yazılarımda başka türlü öbeklendirmeme karşı, bu yazımın yapısı gereği dörde ayırabilirim. a) Kuram, b) Metin eleştirisi, c) Edebiyat tarihçiliği, d) Değerlendirmecilik. Şimdi bu dört alanda etkinliğin ne demeğe geldiğini araştıralım.

a) Kuram. Eleştiride kuram, yapılan eleştirinin yöntemini, kültürün diğer alanlarıyla edebiyatın, eleştirinin ilişkisini ortaya koyar kabaca. Kuramı açıkça yapılmamış, yalnızca eleştiri eylemlerinden çıkarılabilecek "etkinlik" bulunabilir. Kuramlı etkinlik, hem çağdaş düşünceye uygun, hem de eleştiri namusunun gerektirdiği bir şeydir. Kuram alanını diğer alanlardan bağımsız düşünmek oldukça zorsa da olanaksız değildir. Yalnızca kuram alanında kalarak etkinlik sağlanabilir. Kuramlarla dolaylı da olsa, edebiyatçıların edebiyat toplumundaki yeri sarsılabilir. Şöyleki : Edebiyat alanında sarsıntıya uğramamış, alışılmış değerlerin irdelenmesi yapılabilir. Ama edebiyatçıların doğrudan doğruya yerlerine somut olarak saldırı yapılmadığı için bu yol tek başına yetersizdir.

b) Metin Eleştirisi. Eleştirmen edebiyat yapıtını **anlama** yollarını geliştirerek, o zamana değin sarsılmamış değerlerin **iyi** anlaşılmadığından dolayı geçerli olduğunu gösterebilir. Bu da tek başına yeterli bir yol değildir. Edebiyat yapıtının yorumu her zaman çok yönlü kalabileceğinden, sarsıntıya uğramış kişiler kendilerini anlama yöntemimizi yadsıyarak koruyabilirler. Siz de yalnızca metin üstünde kaldığınız değerlendirmeye geçemediğiniz için, etkinliğinizi sürdüremezsiniz.

c) Edebiyat tarihçiliği. Şimdiden geçmişe ya da geçmişten şimdiye çizgi çekmek, edebiyattaki alışılmış yerlerin sarsıntısını başlatabilir. Bu yerlerin tarih önünde önemsizliğini gösterebilir. Bu da tek başına yeterli değildir. Tarihçinin hangi kurama, nasıl değerlendirmeye ve nasıl bir metin eleştirisi anlayışına yaslandığı her zaman sorulabilir.

d) Değerlendirmecilik. Yapıt ve edebiyatçının yeri üstüne yalnızca "iyi" "kötü" gibi yargılarla sarsma işlemine girişmek çoğunluk yetersiz bir durumdur. Alışılmış yerdekiler size, hangi kuramla, yapıtlarının tarih içinde nasıl anladığınızı, soracaklardır.

Değerlendirmecilerin bir bölüğünü tanıtıcı ya da yayıcı (öğretici) olarak görebiliriz. Bu kişiler edebiyat toplumuyla toplum arasında bağ kurmağa çalışanlardır. Doğrusu, özellikle bizim toplumumuzda saygın bir yerleri olması gerekir, ama bunların kuramlarının metin anlayışlarının hangi yöntemlere dayandığını sormağa hakkımız vardır.

Böylece özlenen yetkin bir etkinliğin bu dört alanın hepsinde de işlemesi gerektiği ortaya çıkıyor. Örneğin, bir alanda kendine bir yer edinmiş eleştirmen, diyelim ki dilbilimi iyi bilen bir kuramcı, önemli bir kişidir edebiyat toplumunda, bu bilgisini edebiyat toplumundaki başka üyelere verebildiğince, ama yalnızca dilbilimiyle edebiyat değerlendirmesi yapmanın etkinliği işler kılmadığını gözden uzak tutmamak gerekir.

2 — **Sarsma. Yerleri** sarsılan edebiyatçılar nasıl davranırlar? a) Kızarlar, saldırırlar. Bu durum olağandır, yeterki kendilerine yeni yerler açabilsinler. b) İlgi göstermezler. Susarlar. Bu ya sarsıntıyı anlamadıklarından ya da sarsıcıyı önemsemediklerindendir. Bunun dışında susarak, sarsıcının etkisini küçümsemek isterler. Bunların yeri tarihçinin yargılarına kalır böylece. c) İlgi gösterirler. Sarsıntıyı eleştirirler. Özlenen durum da budur. Ya sarsıntının önemsiz olduğunu gösterirler ya da sarsıntı sonrası için yerlerini saptarlar.

3 — **Sürdürme.** Sarsıntı, arkasında sarsıntılar bırakarak geçer gider. Bu arada edebiyat toplumunda a) Karşıt kümeler oluşur. Bu kümeler sarsıntıyı hafifletmek, bastırmak için eyleme geçerler ya da sarsıntılardan etkilenip sarsıntının getirmek istediği doğrultuda çalışmalar yaparlar. b) Sarsıcı kendi kümesini oluşturur. Yeni bir yer açar kendine, değişen yerlerin çalkantısında. c) Sarsıcı diğer kümelere sarsma yöntemi kazandırabilir. Her küme edebiyat anlayışında değişiklik yapar. Yerini belirleyecek yeni ölçüler araştırır. Bu üç durumda etkinliğin edebiyat toplumunda işlediğini gösterir.

AMAÇ

Etkinliğin amacı sürekli etkinlikler kurup, edebiyat toplumunu yenilemek ona taze kanlar hazırlamaktır. Oturmayı, bir tür yerleşmeyi de sağlayabilir. Edebiyat ortamı geliştirilebilecek bir temele oturur. Kurumlaşmaya gider. Özellikle bizim toplumumuzda olduğu gibi, sürekli çalkala-

nan toplumlarda bu sarsmalar oturma yolunda olacaktır. Her oturma yeniden bir sarsıntıyla daha sağlamlaşır. Böylece edebiyat toplumu toplum içinde yerini bulur. Kültürün bir parçası olma yolunda, kendi içinde hem **gelişir**, hem de diğer kültür alanlarını etkileyip **genişler.**

ELEŞTİRİMİZİN BUGÜNKÜ SORUNLARI

Eleştiri kimi zaman edebiyat sarsıntılarında başı çekebilir. Kimi zaman yaratıcı yapıtların yarattığı sarsıntının ardından giderek onları irdeler. Her iki durumda da önemli görevler içindedir. Burada, birkaç özelliğini, etkinlik açısından vurgulayacağım.

Türk edebiyat toplumunda yer nasıl edinilir?

a) Bir dergide yazmak. Dergilerde yazmak, ya dergicileri tanıyarak ya da azıcık birşeyler biliyor olmakla gerçekleşebilir; çünkü Türkiye'de eleştirmen sayısı azdır. Bir ayıklama, seçme olasılığı azdır. Dergiler çevresindeki eş - dost kayırmacılığı, kendi gücüyle bir yer edinmek isteyen eleştirmeni güç durumda bırakabilir. Dergiler bir **kümenin,** bir edebiyat anlayışının ürünü değildirler. Bir araya gelivermiş kişilerin çoğunlukla kendi kendilerinin gereksinmelerini giderdikleri yayın organlarıdır. Türkiye'de bir kümenin ürünü olan dergiyi şimdilik göremiyorum. Kümeleşmeye gidiş vardır. **(Halkın Dostları** dergisinde olmuş olduğu gibi) Bunlar da edebiyat içinde ne gibi görevler yüklendiklerini bilmek zorundadırlar. Kümelerini etkin kılmak için, yukarıda söylediğim ön - koşulların üstünde durmalılar. Hem kümeler oluşmadan kümenin oluşması oldukça zordur. Bu edebiyatımızın temel sorunlarından biridir, çünkü küme olmak isteyen kişiler yığınına kümesizlik olumsuz etkilerde bulunabilir.

b) Kitap çıkarmak. Bizde edebiyatçı önce dergilerde kendine yer yapar, bunun tersi pek görülmüş değildir. Son zamanlarda Selim İleri **Cumartesi Yalnızlığı**'yla buna girişti. Yine de dergilerde görünmeden kitapla yer edinmek, hele dergileri izlemeden oldukça zordur. Edebiyatçı kendi yerini öncelikle dergilerden öğrenir.

c) Ödül kazanmak. Ödüllerin işleyişi bir karmaşa içinde olduğu için, dergilere yazmamış birinin ödül kazanması zorlaşır. Ödüllerle gelen kişi **yeri** için dergilerden geçmek zorundadır. (Tanınması, onaylanması için)

Dergiler edebiyatımızda yer sağlayıcı en önemli etkendir. Öyleyse etkinlik için önce oradan başlamak gerekir. Kimsenin **yerini** pek bilmediği dergilerde yazıp etkin olunacağını sanmak düzmece etkinliğe götürür kişiyi. Eğer kişinin belli kuramı değerlendirmesi, metin anlayışı, tarih yorumu varsa, belli yerde olması gerekir. Her dergide yazıp çizebilmek **yer**sizliktir. Kümesiz, gizli kümelerin boy attığı edebiyat toplumunda bulunmak demektir. Her **yer**de olan hiç bir **yer**dedir. Dergilerin kümelere dayanmaması, eleştirel çabanın büyük ölçüde yitirilişine yol açar. Kümelere dayanan bir dergi çevresinde geliştirilebilecek düşünceler, edebiyat anlayışları bölünür, bölündükçe etkinliğini yitirir.

Bizde eleştirmenler, daha önce belirttiğim dört alanda çalıştıklarının çoğu kez ayırdında değillerdir. Kuramcılar, edebiyatın değerlerini bilmez, tanımaz. (Bedrettin Cömert, Hasan Hüseyin'e takılışıyla) Kuramsız, kavramlara önem vermeyen, edebiyat anlayışını geliştirecek eleştirel yöntemlerle ilgili yetersizlikler gösteren eleştirmenlerimiz de var (N. Çelik) Metin eleştirisi, edebiyat toplumu için "lüks" sayılır. Kimse uğraşmaz. **(Yordam** dergisi bizde ilk kez bu konu üstünde durmağa çalıştı.) Oysa **bütüncü** bir etkenliğin koşuludur. Toplumdaki hızlı değişmeler edebiyat toplumunu etkilemekte, hangi değerlerin önemli olduğu açık seçik ortaya çıkmamaktadır.

Tarihçilerimiz yaşayan edebiyatı bilmezler, geriye dönük beğenileri vardır. Tarihle şimdi arasında çizgi çekmek gereksinmesi bunun için başarılamamaktadır. Bezirci, antolojileriyle buna çabalamaktaysa da, özellikle kümeler sorunu düşünemediği için etkinliğini kazanamamaktadır. Sonra, edebiyat tarihçisinin beğenisinin etkinliğe yol açıcı bir nitelikte olması gerekir.

Edebiyatımızda sarsıcılığı "değerlendirmeciler" yapmak istemektedirler. Bu kişilerin çoğunun, ortaya koydukları eleştiri kuramı, metin eleştirisi anlayışı yoktur. Değerlendirme yazıları sistemsiz bir övgü ya da yergi yazılarıdır. Örneğin Fethi Naci, belli bir edebiyat anlayışı içinde değerlendirmeler ortaya koyarken, eleştiri tekniği, yöntemi açısından eski kalıyor. Murat Belge, kümeler sorununu görmezlikten gelip bir "sistem" içinde oluşturmağa çalışıyor eleştirilerini. Oldukça yetenekli ve gereken bilgilerle donatıldığına inandığım bu eleştirmenimizin, bir edebiyat kuramı içinde, daha derli toplu, kümesini yaratıp, etkinliği önemseyen çalışmalar yapması özlenen bir durumdur. Suya sabuna dokunmayıp, boyuna kitap tanıtmaları ve inceleme yazıları yazılıyor. Bu edilgenliğin bir belirtisidir. (M. Uyguner, A. Binyazar) değerlendiricinin bir edebiyat beğenisi, edebiyat toplumundaki yerleri sarsıcı niteliği olması gerekyor etkinlik için. Örneğin, E. Özdemir, Öztürkçeciliği savunuşundaki gücün yanında, edebiyat içinde bir "hakemlik" anlayışına kapılarak edilgenliğe düşüyor. Yukarıda söylediğim gibi, özellikle kümeler sorunu göz önüne alındığında, "hakemlik", edilgenliktir.

Edebiyatımızda şu durumda sarsılmalar beklenemez. Belki, gelse gelse yaratıcı alandan böyle bir çaba gelebilir. Eleştirel alanda, etkinliğin ön - koşulları Türkiye'de sağlanmadığı için oldukça zor oluşacak sarsılmalar.

Kümeler oluşmadıkça, böylesi yazıların yalnızca kuramda kalmağa tutsaklığı açık. Yine de bir durumun ortaya konması için gerekli olmuş olabilir.

ORHAN KEMAL'in İKBAL KAHVESİ

nurer uğurlu

●

"... Kendi kendimle barışıksam, yani moralim düzgünse, çalışırken yanımda top atsalar vız gelir.. Çoğu kere kahvede, bir masaya oturur, başlarım yazmağa.. İnsanlarla birlikte, onların gürültülü havası içinde yazmak ne güzel...

Bir konu var, günlerdir kafamda dönüp dolaşıyor.. Ucundan yakaladım sayılır.. İstanbul'a gelen yorganlıların romanı.. Hani şu, insana kulağıyla falan bakan gurbet kuşları.. İstanbul'un Şişli, Taksim, Aksaray, Eminönü meydanlarında hergele sürüleri gibi kovalananlar...

Ben, halkımı, köylümü, bütün köylüleri, bütün fakir fukarayı seven bir yazarım.. Belirli birtakım şartlar yüzünden geri, bilgisiz, görgüsüz, pis kalmış insanların, imkâna kavuştukları zaman değişip gelişeceklerine, ileriliği benimsiyeceklerine, uygarlaşacaklarına inanıyorum..."

●

Hava tükürsen donacak gibi soğuk. Kardı yağan üstümüze.. İkbal'in camları buğulanmış, dışarıdan içerisi görünmez olmuştu. Kahvenin döküm, iri sobası gürültüyle yanıyordu.. Birkaç emekli masası sobayı ortalarına almış, iç içe iki çember çizdikten sonra aynalı duvara dayanmıştı.. Geçecek yer, oturacak sandalye kalmamıştı. İkbal 'sabahçı kahvesi' gibi yoğun bir sis içindeydi. Ne pike çekenler, ne pulu kırık tavladan öğle yemeği çıkaranlar vardı. Buğulu camlara bakıp, geçmişi yaşıyan kır saçlar, kapıdan içeri girecek birini bekler gibiydi..

'Sabahiye' nin kapıdan girince sağ köşesini tutan Orhan Kemal bizi görünce, yedeğine aldığı sandalyeden kurşuni ağır paltosunu kaldırıp cam kenarı bir yere bıraktı.. Patriyot Hayati yandan tüylü İskoç şapkasını çıkarıp ıslak ıslak masaya koyunca, Orhan Kemal :

"Ulan şu kenefi getirip masanın ortasına!.."

"N'oldu mirim?.."

"Ne olacak? Havuz oldu!.."

"Bakıyorum keyfin yerinde Raşit?.."

"Her zaman.."

"Bu havada?.."

"Kurt bulanık havayı sever oğlum!.."

"Orası malum mirim, malum!.."

Kapıdan yana dönen Orhan Kemal :

"Bana bak yiğenim, saat kaç?.."

"On bire geliyor.."

"On bire mi?.. Vay be!.."

●

"Yorganlılar'ı..."

"Yorganlılar'ı mı?.."

"Bereketli topraklar'ın ikinci cilti.. İflahsızın Yusuf'un, Köse Hasan'ın, Pehlivan Ali'nin Çukurova'ya indikleri gibi, bu kere Yusuf'un oğlu Mehmet İstanbul'a gelir.. Gurbet artık Çukurova değil, İstanbul'dur.. Çukurova'nın şartları değişmiş, İstanbul'un nurlu ufukları açılmıştır... 'Yorganlılar' kuşluk treniyle vagon vagon, vapur vapur, kamyon kamyon gelirler.. Haydarpaşa'dan taşı toprağı altın İstanbul'un eğri büğrü, daracık sokaklarına çil yavruları gibi dağılırlar.. Köylerinden ürkütülen hayvanlar sanki.. Sırtlarında yorganları, birer er kaputu gibi dürülmüş, yol, yıkım, yapım üzerine iş ararlar.. Demokrat Parti'nin 'Dinamik ziraat', 'Dinamik sanayii', 'Dinamik ticaret' edebiyatına kanan, Atatürk'ten sonra en büyük Türk'ün iş başında olduğu 950 - 960 dönemi, Anadolu'nun topraksız köylüsünü akın akın İstanbul'a çekmektedir.. Menderes'in nurlu eli İstanbul'u taş taş üstünde koymamacasına yıktığı, yeniden yapmak için harekete geçtiği günler.. Dev makinalar, yıkılan binalar, açılan yollar, uçuşan tozlar.. Ve Demokrat Parti'nin yarattığı yeni vurguncular.. Vatan Cephesi hikâyesi.. Bütün çıplaklığıyla, bütün köksüzlüğüyle boy gösteren yeni yetme burjuvazi.. Zenginler, müteahhit karıları, jigololar, şen dullar..

... ve Çukurova'ya inen babası gibi, İstanbul'un büyük şehir havası içinde bir yer tutmağa, tır-

naklanmağa, bir şeyler öğrenmeğe, babası gibi duvar ustası olmağa çalışan İflahsızın Yusuf'un oğlu Mehmet..

... roman 955 - 957 yılları arasında geçer.. O günkü politik, sosyal ve kültürel yapımız.. Yıl 14 Mayıs 950.. CHP seçimleri kaybetmiş, iktidara Demokrat Parti geçmiş.. Bayar, Menderes takımı iş başında.. Kapitalizmin gelişmesi, burjuvazinin sağlamlaşmağa çalışması.. Sanayici, tüccar, köy ağası işbirliği.. Halkın sömürülmesi, milli kaynakların emperyalizme peşkeş çekilmesi.. Ve memleketin gırtlağına kadar borçlanması hesabına, yeni palazlanan, vurgunlar vuran türemişlerin devlet hazinesini soyduğu yıllar.. Yol, yıkım, yapım.. İstanbul'un iş sahaları.. Anadolu' nun topraksız köylüsü, az topraklısı iş bulmak, biraz para kazanmak, daha iyi yaşamak için kara vagonları, kuşluk trenlerini doldurarak İstanbul' un daracık sokaklarında salına salına gezdiği yıllar.. Menderes'in plansız yıkımı ve yapımı.. Ortalığa saçılan paralar.. Gıcır, gıcır yeni baskı enflasyon paraları eli nasırlılara düşer mi?.. Yeni yetme müteahhitlerden artarsa tabii.. 6 - 7 Eylül yağması.. İstanbul'un bekâr odaları, köhne hanları.. Gecekondulara sığınan, ırgat pazarlarını dolduran, büyük şehir cin'lerinin elinde oyuncak olan, afallıyan, tebdili şaşan 'Yorganlılar'.. Ve Demokrat Parti iktidarının yarattığı, milyoner olmak hevesine kapılan vurguncular, mal bulmuş mağribiler, komisyoncular.. Göz açıp kapayıncaya kadar dikilen apartmanlar, binalar, hanlar, arabalar..."

●

"... hikâye ve romanlarıma bir çeşit röportaj demek olan teknikle çalışıyorum.. Yani roman kişilerimin psikolojik durumlarını ben değil, bizzat kendilerine yaptırıyorum.. Bunun içinde konuşmanın diyalektiğine baş vuruyorum.. Ve şive ayrılıklarını korumak zorunda kalıyorum.. Ben şahsen tiplerime yoğunluk verdiğim, yani bir çeşit kabartma sinema tekniği kullandığım için böyle hareket etmek gereğini duyuyorum.. Yani yazar olarak kendimi aradan çekip, okuyucuyu roman kişisiyle başbaşa bırakıyorum.. Ve okuyucu benim 'şerhü izah' ım olmaksızın da anlıyabilmektedir.. Ama bu şekil yazmak çok yorucu, zordur da.. Dozu kaçırılır, tam oturtulmazsa sırıtır.. Tatsız olur.. Sonra, konuşturduğun insanları çok iyi bilmek, biraz da onlardan, onlar gibi olmak gerekir.. Yani, hayatı onlar gibi yaşamış, acılarını onlar gibi çekmiş olmak gerekir.. Bir kelimeyle, onları çok iyi tanımış olmak..

.. şive öykünmesini yazarın kendisi yapmıyor, kişileri yapıyor.. Yazar bu davranışıyla, "Ey ayrı şivelerle konuşan insanlar.. Yanlış konuşuyorsunuz.. Doğrusu benim verdiğim örnektir.. Benim gibi konuşun.." demek istiyor.. Yazarın konuşmasına gelince.. Kişilerin konuşması dışında yazar, en doğru, en ileri bir dille yazacak, konuşacaktır.. Aksi halde, kişiler arasındaki özellik kaybolur.. Bütün kişiler aynı dille, yazarın gelişmiş diliyle konuşur ki, bu yalan olur.. İnandırıcı olmaz.. Ana dilini olsun doğru dürüst konuşamıyan insanlara iftira olur... Gönül, halkımızın yalnız dilde değil, her şeyde uygar bir düzeye, ileriliğe kavuşmasını ister.. İster ama?.."

●

"... 'Yorganlılar'ı İflahsızın Yusuf'un oğlu Mehmet romanın olumlu kişisidir.. Olumlu kişi vardır.. Ve her romanda olumlu kişi bulunur.. Bu doğrudan doğruya romancının kendisidir.. Yani, dünya görüşüdür.. Aynı zamanda, dünya görüşü içinde kendi yurdunun geleceğidir.. Olumlu kişi, romancının kendisi, yurdu ve dünyası hakkındaki görüşüdür.. Yurdunun ve genellikle insanlık üzerindeki düşüncesidir.. Bu, benim soyum.. İnsan soyu.. Yüz yıl önce, bin yıl sonra gelmiş olabilir.. Ben, insana inanıyorum.. Onun gücüne, onun emeğine saygı duyuyorum.. Romancı olarak benim olumlu kişim bu.. Ben, olumlu bir kişi, buna inanan bir tip yaratırsam bu, benden ayrı birisi değildir.. Yani 'Yorganlılar'a olumlu kişi olarak giren, romanı götüren Yusuf'un oğlu Mehmet 'benim' dir.."

●

Bir gün, bir toplantıda Nadir Nadi, Orhan Kemal'den bir roman istemiş.. Bir kaç gün sonra Orhan Kemal koltuğunda dosyası Nadir Nadi'nin odasına çıkmış.. Kapıdan karşılanıp, maroken koltuklardan birine buyur edilmiş.. Hoş, beşten sonra konu işe, romana gelmiş.. Romanın konusunu ayak üstü şöyle bir anlatmış.. Roman Nadir Nadi beyin hoşuna gitmiş.. Çaylar, kahveler içilmiş.. Sonra, "Orhan bey buyurun muhasebeye.." demiş.. Orhan Kemal memnun, izin isteyip ayrılmış.. Konağın merdivenlerini ağır ağır inmeğe başlamış.. Merdivenin her basamağını inişte, muhasebeden ne kadar para istiyeceğini düşünmüş.. "Acaba ne kadar istesem?.." "Ne kadar istesem?.." diyerek muhasebenin kapısından içeri girmiş.. Nadir Nadi, Orhan Kemal çıktıktan biraz sonra muhasebeye telefon edip, "Orhan Kemal bey gelecekler, kendilerinden tefrika için bir roman aldık, ne kadar telif ücreti isterlerse kendilerine takdim buyurulsun.." demiş.. Ve Orhan Kemal ne kadar para istiyeceğini kestiremeden sandalyelerden birine ilişmiş.. Muhasebe şefi, "Buyurun Orhan Bey.." demiş. Nadir Nadi beyin biraz önce telefon ettiğinden söz etmiş.. Şef, Orhan Kemal'e ne kadar telif ücreti ödiyeceklerini sormuş.. Ve Orhan Kemal, "Siz bir binlik verin, yeter.." demiş.. Ve bin lirayı alıp, gazeteden çıkmış..

İkbal'de Orhan Kemal'in anlattıklarını dinleyince şaşırdık.. Koca bir roman... Ve bin lira...

●

Ve ertesi gün Yaşar Kemal arandı..

Yaşar Kemal, gülerek Orhan Kemal'e takıldı: "İlahi moruk.. Bin liraya koca roman.. Sen aklını peynir ekmekle mi yedin?.. Nadir bey iste demiş.. Üç bin iste, beş bin iste..'

Ve Yaşar Kemal, Cevat Fehmi'yle ikinci bir pazarlığa girişti. Roman için bir üç bin daha alarak İkbal'e döndü..

●

Ve sonra Orhan Kemal, hiç bir yere tek başına gidip, romanının, hikâyesini vermedi.. Elinden gelmezdi yazdığını tezgâhlamak.. Bedii Faik'i çok iyi tanıdığı halde, araya Fikret Otyam'ı koyardı.. Bilirdi ki Otyam, romanı kendisinin alacağı paranın çok üstünde bir parayla satardı..

Cumhuriyet gazetesine vereceği romanı da onca tazeleğiyle Yaşar Kemal'e açar, ona anlatırdı.. "Moruk sen harikasın.. En büyük romancımızsın arkadaş.. Ulan ne konu be.. Bundan en az üç roman çıkar allahıma.." diyerek romanı alır, dosyayı karıştırmağa başlardı.. Ve roman ancak otuz, kırk daktilo sayfası yazılmıştır.. Ama büyük bir plan olarak hazırdır..

●

O gün Orhan Kemal, yağan kara, esen rüzgâra rağmen Yaşar Kemal'i aradı.. Yaşar Kemal ortalarda yoktu.. "Kırk kapının mandalını çalan, herkese mavi boncuk dağıtan.." diyerek, ne kadar küfür, ne kadar birikmiş hıncı varsa hepsini sayıp dökmüştü.. Ne 'İnce Memet', ne 'Ortadirek', 'Teneke', 'Yer Demir Gök Bakır' kalmıştı.. Hepsini, hepsini bir kalemde silip atmıştı..

Orhan Kemal, 'Yorganlılar' için Nadir Nadi'ye Yaşar Kemal'i gönderecek, önce onun konuşup işi pişirmesini istiyecek, sonra birlikte gidip romanı verecekler ve küçük bir avans koparacaklardı.

"Şu ara bir binlik.. Bilemedin bir beş yüzlük alıp, kömürü çektim mi kıyak.."

●

Yağan karın altından, Ankara caddesinden inerken durduk. Islak fötrünün karlarını silkeliyen Orhan Kemal :

"Yiğenim yanında hüviyetin var mı?.."

"Var.. Var, ama şebeke..."

"Olsun, işe yarar..."

Babıali yokuşunun sonuna gelip, Sirkeci'ye inmiştik..

"Yaşar'ı bulamadım.. Bulsam iyi olacaktı.. Bu ara, acele kömürü almak için bir beş yüzlük iyi etmem gerek.. Köşe başında bir banka var yiğen.. Oraya gideceğiz.. Ve sen bana kefil olacaksın, kredi alacağız.."

Gülmemek için kendimi zor tuttum..

"Ne bankası?.. Ne kredisi kirve?.. Tüccar mı olduk?.."

"Üzümünü ye, bağını sorma.. Boş ver..."

Bankanın büyük demir kapısından içeri girdik.. Ilık bir hava yüzümüzden ellerimize, ayaklarımıza uzanırken Orhan Kemal memurlardan birini sordu. Sonra üst kata müdürün yanına çıktı. Az sonra indi.. Gülerek :

"Oldu, yiğenim.. Şu köşeden iki buçukluk bir pul alıp.."

"Vezne satmaz mı?.."

Pulu alıp, memur kızlardan birine uzattı.. Sonra köşe bir yere çekilip beklemeğe başladık..

"Kıyak iş kirve.. Nerden düştü bu?.."

"Bir gün bizim Melih söyledi.. (1) Bankanın müdürü sanatçı sever bir arkadaşmış.. İlhan Selçuk, Melih, ben birbirimize kefil olup, sıkıştıkça kimi zaman binlik, kimi zaman beş yüzlük alıyoruz.. Bir ay, bilemedin iki ay sonra ödüyoruz.. Tabii faiziyle.."

Çok geçmeden vezneden gıcır gıcır yüzlükleri alan Orhan Kemal müdürü selâmlayıp, memur kızlara teşekkür etti. Çıktık...

"Yiğenim saat iki.. Karın zil tabii.. Sormaya ne hacet!.. Bir Adana Kebap yapalım.. Sonra gider kömürü alırız..."

●

"... çok sonra gelen insanlar bir hukuk çıkardılar.. Evet, pay pay ettiler şen ve esen toprakları.. Toprakların kardeş sofralığını bozdular... Yıllar yılı toprağın çeşitli ürünlerini korkunç bir bencillik ve tükenmez bir aç gözlülükle aralarında paylaşıp, kilit altına almaktan çekinmediler.. Utanmadılar.. Bir takım insanların buna ne hakkı vardı?.. Uydurma hukuklarıyla buna kendilerinde hak bulanlar, hak bulmadıkları bir başka insanlar kalabalığını neden, niçin, ne hakla aç bırakabiliyorlardı?.. Bu hakkı onlara kim vermişti?.. Oysa topraksızlar, varlıksızlar yer yüzünde yığın yığındılar.. Her an, her ay, her yıl çoğalıp genişliyen bereketli yığınlardı bunlar.. Yer yüzünde sınırsız, paylaşılmamış topraklar arayan, yığınlardı.. Toprak arıyorlardı ama yoktu.. Her yere 'Hukuk'larının duvarları çekilmiş, her şey kilit altına alınmıştı.. Alınmıştı, doğru ya, onlarda yemek, içmek, doğmak, doğurmak, doğurduğunu yedirip, içirmek, mutlu günlere ulaştırmak, yaşatmak, hiç ama hiç öldürmemek amacındaydılar.. Asıl hak buydu.."

●

Adana Kebab'a çokluk akşamları düşerdik.. Masalar kurulur.. Mezeler, rakılar söylerdik.. Ama bu kez öğle sonu girdik.. Garson Hasan bizi bu kadar erken görünce şaşırdı. Orhan Kemal'e :

"Hayrola abi?.. Akşama daha çok var.."

"İçmeğe gelmedik Hasan.. Pişkin iki beyti yeyip, tüyeceğiz.. İşimiz çok.. Ama sen, eğer canın isterse iki tek getir.. Hiç olmazsa içimizdeki soğuğu kırar.."

Önce iki tek rakı getirdi Hasan.. Sonra orta acılı bir büyük salata, bol tere, turp, maydonoz yığdı..

Yağan kar durmuş, sulu sepken yağmura dönmüştü.. Sonra bardaktan boşanırcasına bir yağmur.. Orhan Kemal kapıdan sokağa bakıp, yüzünü buruşturdu :

"Yağ oğlum yağ.. Orhan Kemal bugün kömür çekecek.. Ne kadar suyun varsa dök.. Hamallarla kavga, arabacıyla kavga hazır.. Kim o çamur yığını sokağa arabasını bu havada sokar?.. De ki arabacı atlara kıyıp, yüklenip Cibali'ye girdi.. Peki sonra nasıl çıkar?.. Çıkar ama, bizde ne ana kor, ne bacı.. Sövülmedik yerimiz kalmaz.. İyisi mi yiğen yağmuru bekliyelim.. Durdu, durdu, ne âlâ.. Durmadı yarın çekeriz.. Allahın yarını bitmedi ya?.."

---

(1) **Melih Cevdet.**

Ve yağmur Orhan Kemal'e inat, yağdıkça yağdı.. Ne duracak, ne dinecek gibiydi.. Kaldırdığı rakı kadehinden gözlerini masaya çevirip :

"Bilir misin yiğen Adana'da da böyle yağar ha?.. Dur durak bilmez.. Sanki gök yarılmış, bütün sular yallah aşağıya.."

●

"... sen bodi bodi'yi bilir misin?.."

Çocukluğumuzda yaparlardı.."

"Hani Temmuz, Ağustos güneşiyle alev alev yanan toprağa Allahın yağmurunu çekebilmek için, sokaklarda 'Bodi Bodici' ler dolaşırdı.. Tarlaların kuş korluklarını andıran, birtakım çaputlara geçirilmiş sopalarda bebekleri.. Sonra bodi bodi'cilerin arkasından yalın ayak, başı kabak, sırıl sıklam bir sürü çocuk..'

"Bodi bodi.. Neden odi..
Bir kaşık sudan oodii..
Hacıbayram kuyusundan..
Çiftçilerin tarlasına..
Ver Allahım ver, sulu sulu yağmur.."

"Kadınlar, kızlar ,ağaların yamakları su dolu kovaları yalın ayak çocukların başlarından aşağı dökerlerdi.. Çocuklar üç beş kuruş bahşiş, bir tas bulgur için sırılsıklam olurlardı.."

●

"... hani Çukurova'nın Eylül'ü?.. Yarısı yaz, yarısı kıştır canına yandığım.. Ağustos sonlarında, duru mavi gökyüzünde pamuk yığınlarını hatırlatan bulutlar belirir.. Ak ak bulutlar.. Sanki bir yerden gelir, bir yere gider.. Güneşi arkasında saklar, gündüz olmuş gibi.. Uzak, çok uzaklarda şimşekler çakar.. Gök gürültüleri.. O zaman kütlü toplama mevsimi gelmiştir.. Kütlü toplamayla birlikte yağmur bulutları da görünmeğe başlar.. Şimşekler çakar, gök insanın tam tepesinde gürler.. İri taneli yağmurlar bardaktan boşanırcasına yağar.. Kiremit damlar, toprak damlar, çinkolar, yer yer dökülmüş duvarlar, kurumuş yapraklar, tozlanmış ağaçlar yağmur altında kalır.. Ortalığa bir toprak kokusu yayılır ki, deme gitsin.. Burcu burcu kokar.. Sonra bulutlar dağılır, yerden sıcak bir buhar yükselir, toprak yumuşar.. Sonra güneş çıkar.. Ebem kuşağı görülür.. Ebem kuşağının altından geçen, ki kimse onun altından geçemez, kız ise erkek, erkek ise kız olur derdik.."

●

Birinci tek'i içtik.. Yağmur hızını arttırınca biz de bir tek atmak için başladığımız rakıyı ikiye, sonra üçe cıkardık..

●

"... bizim Abidin Türksözü gazetesinin yazı işleri müdürüydü.. (2) Irmak kenarında Kalekapısı'na, oradan Abidinpaşa caddesine vurur, sıcak bir öğle sonu serinliğinin özlemini çekerek Abidin'e uğrardım.. Eski, tek katlı bir Ermeni mağzası havasını taşıyan matbaanın sokağa bakan büyük kapısından içeri girer, önce Van'lı Mehmet'e, biz ona Altmışaltı Mehmet derdik, bir merhaba sarkıtır, tahta merdivenlerin gıcırdıyan sesleri arasında arka odaya geçerdim.. Yediveren asmanın dallarından, yapraklarından süslenmiş bir oda.. Abidin masası başında, önünde yığınla kâğıt, yığınla resim.. İçeri giren eli yüzü kara çıraklara yazılarını verir, dalgamızı, gırgırımızı geçerdik.. Hapishaneden yeni çıkmış, evime, memleketime, kızıma kavuştuğum 943 yılı..

.. Sultan Hamid paşalarından Abidinpaşa'nın torunuydu.. O devirlerde öğrenimini Avrupa'da yapmış Paşa'nın Namık Kemal'lere, Ziya Paşa'lara paralel hürriyet fikirlerinden korkulduğundan, Payitahttan uzaklaştırılmış.. Diyarbakır, Halep, Beyrut gibi Osmanlı mülkünün en büyük vilayetlerinde valiliklerde bulunmuş.. Ve son olarak ta Adana valiliği yapmış.. O sıralarda toprağın hiç değeri yokmuş.. Ama hiç değilse yaşadığı günlerden yüz yıl sonrasını kestirebilen Paşa, gün gelip toprağın değer kazanacağını düşünerek, ucuz ucuz büyük topraklar satın almış, dördüncü karısı, Abidin'in nenesi Ümmügülsün Hanım'ın üstüne tapulatmış.. Öyle sağlam, öyle akıllıca yapılmış tapular ki, üzerinden yıllar, yıllarla birlikte çeşitli savaşlar, halk hareketleri, iğtişaşlar geçtiği halde sağlamlığını kaybetmemiş... Bir gün, hakkında söylenen dedikodulara kızan Ümmügülsüm Hanım bu tapuları toplayıp, kalın bir kitap bastırmış...

Abidin de öğrenimini dedesi gibi Avrupa'da yapmış.. İleri Batı dillerinin hemen hepsini konuşur, yazar, o dillerden şiirler okurdu.. O dilleri ana dili gibi konuşur, çok iyi bilirdi.. Ama nedense Adana'lıların dediği gibi 'bir baltaya sap olamamış' tı.. Bunca dili bilen, böylesine okumuş bir insan ne diye mebus olmazdı?.. Vekil olmazdı?.. Hatta başvekil?.. Abidin hiç biri değildi.. Türksözü gazetesi yazı işleri müdürü.. Yaratıcı, artist ruhlu bir insan.. Resimler yapar, heykeller yontardı.. Köylüler, atlar, kağnılar, yorgun, bitkin insan yüzleri çizerdi.. Abidin dedesinden kalan uçsuz bucaksız topraklarla hiç ilgilenmedi.. O topraklara kendi malı gözüyle hiçbir zaman bakmadı.. Uçsuz bucaksız topraklardan başkaları yararlandı.. Ne bileyim Arif Dino yararlandı.. Ahmet uğraştı.. Ve Rasih Nuri.. Sanırım şimdi onun elinde.. Bizim Osman Zenginler de kahyası..

...neyse boş ver.. Abidin şöyle oturmuş.. Yanında ince, uzun bir delikanlı.. Ayağında poturu, kısa kesilmiş saçları, ürkek, utangaç bir genç.. Abidin, ayakta, hemen yanıbaşında duran delikanlıyı bana tanıttı.. Tanıştırdı ama, delikanlıyla hiç mi hiç ilgilenmedim.. Yakın köylerden birinden Adana'ya inmiş, Abidin'in yardımıyle ırgatlık, pamuk, patoz işi istiyen biri sanmıştım.. Öyle bir hava içindeydi delikanlı.. Büyük şehir eziklığini taşıyan saf Anadolu çocuğu gibi masaya yaklaştı.. Dedim ya, dikkatimi çekmemişti.. Abidin tekrar, bana dönüp, ayakta duran delikanlıyı tanıttı :

"Aşık Sadık.."
"Kim, kim?.."

---

(2) Abidin Dino

"Aşık Kemal Sadık.." (3)

"Ne yapar?.. Ne iş tutar?.."

"Halk edebiyatından derlemeler yapar.. İyi, güzel ağıtları, türküleri var.."

"Yani aşık?.. Halk aşığı?.."

"Ehh, öyle bir şey.."

Masa yanında duran delikanlıya bir daha baktım.. Genç, sırım gibi.. Çekingen, ürkek hali içime dokundu.. Biraz laflamak, biraz takılmak istedim bu ham Anadolu çocuğuna :

"Aşık ama, hani bunun sazı?.. Yok mu senin sazın?.."

Delikanlı utangaç :

"Çalamam ağam ben, söylerim. Sazım filan yok hemi.. Has ağıtlarım var.."

"Sen çalamazsın?.. Söylersin ha?.."

"Heye gardaş.."

"Bir tane söyle de dinliyek.."

●

"... O gün, döküm, tamir atölyelerinin arasına sıkışan, yüksek bir konağın altında barınan, tabanı beton Nadir'in çaycı dükkânına gittik.. 'Nadir Bulunmaz Çayevi ".. Adına göre bir kahve.. Nadir de, bulunmaz hani.. Kırmızı mumla aransa bulunmaz.

... eski Orozdibak meydanından kasaplara giden yolun sağında bir kahve.. Adana'nın bu meydanında bundan kırk yıl önce, şehrin en büyük, en ünlü, en çeşitli mallarını satan on katlı bir mağaza varmış.. Günün birinde bu mağaza alev alev yanmış.. O zaman, şimdi bilmem kaç yıl oldu, en az on beş, yirmi yıl var, yakın kasaba ve köylerden bir takım çuvallar, sepetler, deste deste kazmalarla perişan kılıklı insanların kasabalarına, köylerine gitmek için, dolmuş, kaptıkaçtı, otobüs, kamyon aradıkları bir yerdi..

Meydanın telâşlı gürültüsünü geçip, Çaycı Nadir'in yolunu tutacakken bir el omuzuma dokundu.. Döndüm, baktım bizim Selahattin usta :

"Bu ne dalgınlık yahu?.."

"Hiç usta.."

"Gene koca herifle başın dertte mi yoksa?.."

"Ehhh.."

"Nereye böyle?.."

"Nadir'in orada birer çay içeceğiz.."

"Ben de oraya gidiyorum.. Arkadaş?.."

"Şair Kemal Sadık.."

"Ya?.. Güzel.."

Selahattin usta elini Yaşar'a uzatıp :

"Memnun oldum.." dedi..

Yaşar gülerek :

"Sağ olasın ağam.."

Her sabah pırıl pırıl kocaman semaverin yanındaki camekanlı dolapta sıra sıra kahve fincanları.. Yaldızlı çay bardakları.. İrili, ufaklı porselen demlikler.. Alman savaşından önceki Çekoslovak tabakları.. Herşey temiz, tertemiz..

Kahvenin yana açılan tek kapısından içeri girdik.. Köşe bir yere oturduk.. Dayı Remzi'ye, Ali Şahin'e, İsmail ustaya 'merhaba" deyip, çaylarımızı söyledik.. Selahattin usta, Nadir'e bakıp, gülerek : (4)

"Şuna biraz takılak mı?.."

"Boş ver usta, bugün hiç formumda değilim.."

"Gelin öyleyse ardımdan.."

Camları tertemiz dükkânın ufacık masalarından birine iliştik.. Selahattin usta ortaya lâf atıp, yan gözle Nadir'e :

"Ne oğlum bu?.. Söğüt gölgesi mi burası?.."

Kocaman ayaklarında nalınları, iri yarı, çam yarması Nadir, alçak hasır iskemlelere oturmuş çene çalan müşterilere dönüp :

"Ne bileyim usta?.. Mavrayı kurdular iki saattır. Beş lâmbalı radyo gibi dan dan dan, dan dan dan.."

Dayı Remzi gıcık verir gibi :

"Müşterilere karşı biraz daha nazik olmanız lâzım değil mi Nadir Bey?.."

"O ne?.. Bey ayağı da hangi ayak lan allahsız?.. Sen de mi bizi yiyon Dayı Remzi?.. Silik.. Selahattin usta doğru söylüyor. Söğüt gölgesi mi burası?.. Sağdan bakalım, ufak ufak hadi.. Biraz nefes alak oğlum.."

Kahkahalar gırla.. Dayı Remzi pis pis gülerek :

"Sözün parana geçer arkadaş.. Tazele bakalım çaylarımızı da çay içtiğimizi anlıyalım.. Hem bak Raşit'in de misafiri var.."

Dayı Remzi'nin gözlerinin içine bakan Nadir, sinirli sinirli :

"Lan Dayı Remzi.. Paran çoksa git de düdüklü şeker al oğlum.. Bardağına elli kağıt versen sana çay yok bugün, bas hadi.."

"Raşit'in yeri var.. Bir misafiri de varmış ki, arkadaş başımızın üstünde.. Ya sen feleksiz?"

Kahve kahkahadan kırılırdı.. Selahattin ustayla bize birer iskemle uzattılar..

"Buyur usta.."

"Gel gardaş.."

"Ne zahmet ettiniz yahu.."

"İlahi Raşit.."

"Osmaniye'li mi?"

"İçinden mi?.."

"Kadirli mi?.."

"Köyünden.."

"Hemite mi?.."

"Demek yukarıdan olur arkadaş.."

"Heye gardaş.."

Çayçı Nadir gene parladı :

"Hadi bakalım.. Yallah dışarı.. Çıkın da alnınıza yel değsin.."

Çaycı Nadir bir parça babama benzerdi.. Yaşca değilse bile huyu.. Nadir de tıpkı babam gibi lafı ağzında.. En son söyliyeceğini en önce söyleyip çıkan tok sözlülerden..

Nadir, kahve ocağının közü önünde kocaman nalınlarıyla kıpkırmızı dikilir, etli, ablak yüzünden iri iri, sıcak sıcak ter tanelerini dirseklerine kadar sıvalı mintanının koluna silerdi.. Temiz, ter-

---

(3) Kemal Sadık Gökçeli : Yaşar Kemal

(4) 1927 şimendifer grevine katılan ve tutuklanan, Orhan Kemal'in ilk bilinçli emekçi dostları.

temiz çay bardaklarını semaverin kaynar suyuyla tekrar yıkadıktan sonra, demli kocaman, beyaz porselen demliklere bolca dem, üstüne de kaynar su doldurup getirir, önümüze sürerdi. Çaycılığa, kedi besleme merakına, içki içmeğe, piyango bileti alıp, liste çıkmadan numaralara bakmamayı alışkanlık haline getiren Nadir, uzattığı çay bardağını Yaşar'ın gözüne sokar gibi:

"Barnağını mı kesip doldurdun ustam, teh çaya bak!.. Kan mubarek!.."

Nadir'in ocağının yanında olanca tembelliklerivle uzanmış, iri yapılı aslan yeleli iki kedi, tembel tembel uyuklardı.. Çaycı Nadir kocaman avuçlarıyla kedileri okşadığı halde, kediler oralı bile olmazlardı.. Kediler öylesine rahat, öylesine tembeldiler ki..

...sonra Yaşar, Nadir'in dükkanından çıkmaz oldu. Sanırım yakın yerlerden birinde patoz ırgatlığı yapıyordu.. Akşam oldu mu Nadir'in kahvesine postu serer, Dayı Remzi'nin, İsmail ustanın, Ali Şahin'in, Selahattin ustanın akşamın erken saatlerinden geç vakitlere kadar peykelerde anlattıkları eski günlerin hikâyelerini dinlerdi.. Kimi zaman kafamız eserse Dalgacı Mahmut'un Mestan hamamı yanındaki meyhanesinde sabahlardık.. Yaşar da bizden biri olmuştu.. Ali Şahin'in Dayı Remzi'ye takılarak anlattığı meşhur 1927 Şimendifer grevini, onun hikâyesini.. İşçi, emekçi olmanın üretime kattığı falan filan şeylerin tartışması Nadir'in kahvesinde sabahlara kadar sürerdi..

...bir gün Nadir'in kahvesinden içeri girdim.. Bizim Yaşar ocağın yanına, kedilerin başına geçmiş, kocaman elleriyle kedileri okşuyor.. Kediler okşanmaktan, Yaşar okşamaktan mest.. Uzaktan şöyle bir baktım, oralı bile değil.. Yanına yaklaşıp:

"Lan çok imrendiysen Çaycı Nadir'e verek seni kedi niyetine!.."

Nadir bana dönüp:

"Kimi, kime veriyon Raşit?"

"Bizim Kemal Gökçeli senin kedilere imreniyor da!.."

Nadir, iri gür kahkahalarından birini atarak:

"Eyi oğlum, tembelhane açtık zaten buraya.. Sen de gel kör gardaş!.."

● "...yani, biçim dediğimiz şekil, öz dediğimiz muhtevayı değil, muhteva dediğimiz öz, biçim dediğimiz şekli tayin eder.. Meselâ bir terzi, elbiseyi rasgele yapmaz.. Kumaşı kesip biçeceği bedenin ölçüsünü alır önce, kumaşı sonra keser.. Yani önce beden, ondan sonra kumaş, daha sonra da bedene göre elbise.."

●

"...hikaye bende romana geçişte bir aşama oldu.. Sanırım küçük ve uzun hikayelerde iyice bilenmiyen kalem, romanı zor yazar.. Yazamaz.. Çünkü hikaye anlatımını kolaylıkla kıvıramıyan bir yazar, çok daha büyük, çok daha enine boyuna bir bütün olan romanı meydana getiremez.."

●

"...Bir gün Dalgacı Mahmut'un meyhanesinden içeri girdik.. Artık Yaşar'la senli benli dost olmuştuk.. Dalgacı'nın örtüsü gazeteden, kirli şarap kokan alçak masalarından birine dirsek teması oturduk.. Sanat, felsefe, politika, bir porsiyon tükrük köftesi, açık bir bardak şarap, artık meze leblemizi söylemiş, gırgırımızın düğmesini açmıştık.. Derken Dayı Remzi, arkasından Ali Şahin, Selahattin usta.. Onların arkasından sarı saçlı, mavi gözlü, ince bacaklı, uzun boylu Çukurovalı'dan çok bir Alman'a, bir İngiliz'e, bir Danimarkalı'ya ya da İsveç, Norveç'liye benziyen Reşat Feyyaz düştü.. Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'ya sırt dönmüş, en karanlık günlerde onunla alay etmiş, tersine, Adana'yı işgal altına alan Fransız'larla pokerler, briçler oynamış babasından kalma neleri var, neleri yok yiyerek önce Adana lisesinde, sonraları da İstanbul Tıp Fakültesinde okumuş, ama fakülteyi bir türlü bitiremeyip doktor olamamış bir arkadaşımız.. Reşat ta yükselmek, her şeye, bütün engellere rağmen yükselmek, zengin olmak hırsı korkunçtu.. Nerden, nasıl para çıkarır da Adana'lı çiftçi, daha çok tüccarların devam ettikleri şehir kulübüne gider, zenginlerle poker, briç oynayabilirdi?.. Bu bilinmiyen, bilinemiyen bir şeydi.. Çat burada, çat valinin yanında, derken emniyet müdürü, jandarma komutanı, fabrikatör Nedim Ağa, Nuri Has, Nuh Naci bey, Bosnalı Salih Efendi.. Velhasıl memleketin tanınmış hükümet, devlet adamlarından başka tüccar ve çiftçileriyle, senli benliydi.. Reşat, hasır iskemlesiyle yanımıza yaklaştı.. Dayı Remzi oldum bittim Reşat'ı sevmezdi.. Reşat, Dalgacı'nın mavrasına tutulmuşken, Dayı Remzi:

"Aman Raşit bu puşta yüz verme.. Pezevenğin kırk tarakta bezi var.."

Yaşar, Dayı Remzi'nin kulağına:

"Ne var?.. Biz de duyak?"

Dayı Remzi kızgın:

"Sana ne lan.."

Elinde yarım bardağı Reşat Feyyaz masaya ilişti.. Gözleriyle Dayı Remzi'yi süzüp, bana:

"Ne diyor bizim Dayı?.. Yine o eski hikaye mi pişiyor?.. Yeter oğlum, anladık, Devlet Eşeği grevini siz yaptınız!.. Evet, meşhur 1927 Şimendifer greviniz olmasaydı, bu memleket bir adım ileri gitmezdi.. Ve Dalgacı'nın meyhanesinde bu akşam bir bardak afyonlu şarabımızı ağız tadıyla yuvarlıyamazdık!.. Değil mi Raşit?.."

Buz gibi bir espiriydi.. Hani derler ya odun gibi, çam yarması gibi laf, işte öyle..

"Bana ne soruyorsun lan.."

"Doğru, sana da sorulmaz!.."

"Pırasa mı dedin?.."

"Şaka bir yana Raşit, geçen akşam kulüpte arabım bir güldü, deme gitsin.."

"Eeee!?"

"Yüzlükler, beş yüzlükler.. Cep akardiyon.. Ver elini Yeni Bar.. Yeni gelen bir İstanbul'lu var ya ona.. Aman be ne karı Raşit?.. Kütük gibi.."

"Boş ver şimdi geçmişin onunu, dokuzunu.."

Birden Yaşar'dan yana döndü:

"Ulan bu kılıksızı günlerdir yanında çanta gibi taşıyorsun!.. Sen nereye o da oraya.. Kim

bilir hangi dağdan indi!.."

Ali Şahin dişlerini gıcırdatarak:

"Ne o?.. Süsünüzü mü bozdu?.."

"De ki bozdu.."

"O zaman başka masaya.."

"Kim, ben mi?.."

"Yok ben!.."

"Baltayı taşa vurmak herhalde.. Sizin 'merkezi umumi'nin tebdili kıyafet azasına hakaret ettik galiba.."

Reşat, birden Yaşar'a döndü yarı sarhoş:

"Kalk lan.. Seni buraya adam diye alanın.."

Baktım Yaşar'da ses yok.. Masadan kalktı, usul usul sıvışmağa başladı..Beynimin tası attı.. Kapıya doğru yürüyen Yaşar'ı kolundan tutup:

"Nereye lan?.. Seni bu masadan kovacak adamın.."

Yaşar'ı çekip masaya getirdim.. Reşat'a:

"...benim arkadaşım.. Bunu buraya ben getirdim.. Bunu buradan kovacak adam anasının karnından... Ulan, ne oldun?.. Bana bak Reşat, bilirsin ağzımın tavanı yok.. Açtırma ağzımı, ne baban kalır, ne sen..."

"Bana mı Raşit?.."

"Sana.. Senin gibi düşünen herkese.."

"Doğru, masanın ne kadar nezih olduğu belli.. 'Mim'li Dayı Remzi, müseccel Ali Şahin, Selahattin ve yeni teşrif eden kılıksız.."

Ben, Dayı Remzi ayağa kalkmıştık ki, araya Dalgacı ve daha başkaları girince Reşat'ı dışarı çıkardılar..

Reşat'ın çıkışı o çıkış oldu.. Yıllar sonra duydum ki Reşat, Türk vatandaşlığından çıkıp, Lübnan tabiyetine geçmiş..

O gün Yaşar'a ne kızmıştım.. Ulan bu sözler yenir mi be? Adam çeker bir iki demez kavgaya girer, vurur, kırar...

...artık Yaşar'ı tanımıştım.. O heybetli görünüşün içinde, tüy gibi hafif, yumuşak ve çocuk bir Yaşar'dı..

●

"...insan sevdiklerinin refahını ister.. İstemekle de kalmaz, bu refah ve mutluluğun çarelerini arar.. Bulur.. Açıklar.. Ben de bunu yapıyorum.. Yurdumun ve yurdumun insanlarının mutluluğunu benim ve çocuklarımın da mutluluğu demektir.. Yani, milletim gelişirse, ben de bana bağlı olanlar da gelişir.. Ben kalemimi, aslında öteki milletlerden hiçbir bakımdan geri olmıyan milletimin gelişmesi yoluna koymuş bir yazarım.. Bunu engelliyen şartlara karşı koymuş bir yazarım.. Bu yolda gücüm, çabam nereye kadarsa, oraya kadar yürüyorum.. Yürüyeceğim.."

●

"Bir gün altmış, yetmiş kiloda güreşen acar bir güreşçiyi hatırlatan Yaşar, Dalgacı'nın meyhanesinden içeri girdi.. Saçlarının yanlarını üç numara makinayla kestirmiş, yalnız tepede bir miktar bırakmıştı.. Sarhoştu.. Şarap içmişti.. Yüzü kıpkırmızıydı.. Gözlerinin içi gülüyor, kabına sığamıyordu..

Şarap kokulu, cigara dumanı yüklü havayı, kalabalığı görünce coştu.. Oradakilerin hepsini birden kucaklamak istercesine kollarını açtı:

"Oooo.. Hepsi burada bizimkilerin yahu!.. Yaşayın be!.."

Ali Şahin, Dayı Remzi, İsmail usta, Selahattin usta Yaşar'ın gelişine sevinmişlerdi.. Hele Dayı Remzi?.. Ortalığı birbirine katan, herkese sataşan Dayı, Yaşar'ı görünce:

"Nereye lan böyle?.."

"Müsade aldım, köye gidecem.."

"Köye mi?.."

"Heye kardaş.."

"Eeee?.."

"Raşit'ten bir iki kitap.."

Koyu bir sessizlikten sonra Ali Şahin, camlarını uzun uzun sildiği gözlüğünü gözüne takarak:

"Ayranı yok içmeğe.."

Ötekiler de Yaşar'a takılmağa başladılar.. Rastgele bir konuşma başladı:

"Sen bir garip çingenesin.."

"Nene gerek gümüş zurna be postal.."

"Haline bakmadan gider Hasan dağına oduna.."

"Altı, üstü nereden baksan bir ırgat be.."

"Nene gerek kitap sana."

"Okur hem de Gorki'yi.."

"Ekmeğimi Kazanırken'i"

"Olacak büyük adam!.."

Dayı Remzi yine o patavatsızlığıyla yüklendi:

"Okuma oğlum böyle kitapları, sonra senin de ifadeni alırlar ha?.."

●

"...bir sabah bizim evin kapısı deli deli yumruklandı. Merdivenleri hızla inip kapıyı açacaktım.. Ayağım kaydı.. Dizim basamaklardan birine fena çarptı.. Etim ezilmiş, derim soyulmuştu.. İndim, kapıyı açtım.. Baktım bizim Yaşar, elinde kitap, ama her zamankinden daha coşku içinde:

"Geldim ha, Raşit..."

"İyi, hoş geldin.. Ama sabah sabah, ya fettah ya..."

Yaşar, elindeki kitabı sallayıp:

"Müthiş, müthiş.."

"Ya?.."

"Köyde ne düşündüm biliyon mu?.."

"Ne düşündün?.."

"Ot gibi yaşıyan insan çok dünyada, dedim.."

"Eeeee!.."

"Meselâ, insan kendinin ot olmadığını ispat etmeli.."

"Yani?.."

Gözlerini kıstı.. Daha önce bütün bunları nasıl, niçin tasarladığı deftere yazdığı şeyleri açtı:

"Bak.. Bak, ne yazdım.."

"Ne bunlar?.."

"Ne mi?.. Hikaye.."

"Hikaye mi?.."

"Heye kardaş.. Oturdum köyde hikaye yazdım.."

●

"...o gün Yaşar'ın elinden defteri, önce ır-

mak kenarı, oradan Demirköprü, baraj.. Baraj'dan Kanal köprüye.. Dilberlersekisi'nden, İstasyon'a.. Oradan vurduk başlar içine.. Yaşar, yazdığını okuduğunu anlatıyordu.. Adana'yı fır döndük.. Nadir'in kahvesine geldiğimiz zaman defter bitmişti.. Defter bitmişti ama bende de hal kalmamıştı.. Bütün bir gün, sütçü beygiri gibi dolaş babam dolaş.. Kahvenin hasır iskemlelerinden birini altıma çekmiştim ki, Yaşar:

"Nasıl, iyi mi?.. Beyendin mi?.."

"Lan dur feleksiz, biraz nefes alak.."

Nadir taze dem çayı önümüze sürerken, Yaşar'a:

"Ana, oğul hasret giderdiniz ha?.."

Bir başka masadan:

"Anasının dizine başını koyup.."

Bir başkası:

"Çil paraları avucuna saymıştır ha?.."

Atılan laflara aldırmayan Yaşar:

"Ha Raşit?.. Nasıl?.."

●

"...ne olursa olsun, roman konusunda hala ilk zamanların heyecanı içindeyim.. "Yazıcılık" mesleğini seviyorum.. Hem de deli gibi.. Zaten işin içinde delilik olmazsa yüzlerce, binlerce sayfa yazı yazılır mı?.."

●

"...İstanbul'a evcek 1951'lerde göç etmiştik.. Cebimde topu topu dört yüz lira.. Yaşar benden önce kapağı atmıştı.. Daha doğrusu hiç niyeti yoktu.. Ama ben adetâ itiliyordum İstanbul'a.. Yazı işlerine baktığım, bu sayede kıt kanaat geçinmeğe çalıştığım çeşitli derneklerdeki işlerime de şıp diye son verilmişti.. İktidara yeni geçen Demokrat Partili'ler tarafından.. Sebep politik miydi?.. Yoksa benden açılacak yer, ya da yerlere kendi partililerini mi kayıracaklardı bilmiyorum.. Yalnız, Verem Savaş Derneği, Bağ ve Bahçeler Derneği, bir de o zamanki adıyla Etibba Odasından aldığım paraların toplamı, vergiler çıktıktan sonra ya 160, ya da 180 liraydı.. Bu paradan da olmuştum.. Bir de beni bir türlü İstanbul'a salıvermek istemiyen babam ölmüştü..

Yaşar, o günlerde Adana'ya sık sık gelir, en çok ta bana uğrardı.. Çoluğu çocuğu toplayıp İstanbul'a göçeceğimi öğrenince:

"Sahi mi lan?.." demişti.

Düşünmüş, sol elinin baş parmağını uzun uzun kemirdikten sonra aniden karar vermişti:

"Ben de gelirim!.."

Onun İstanbul'da tanıdığı yakınları vardı.. Coşmuştu.. Düşünecek hiç bir şey yoktu.. Nasıl olsa birer iş tutardık.. Kocca İstanbul'du bunun burası.. Gerekirse bir çek çek alır, öne Yaşar, arkaya ben geçer Eminönü, Fatih bilmem nerelerde domates, biber, soğan satardık..

Aklıma yatmıştı.. Çünkü, o zaman ben otuz yedi yaşımda, Yaşar benden dokuz yaş küçük olduğuna göre 28 filan.. Aramızda yaş farkı yoktu.. Sanki dosttuk.. Birbirimizden çok mu, yoksa bu türlü davranmağa zorunlu muyduk?.. Bunu bugün bile çözemem..

Bir de işittim ki Yaşar atlamış, gitmiş..

Sonra da ben tabii.. Çoluğu çocuğu topladığım gibi, bir üçüncü mevkii tren kompartımanından tuttum İstanbul'un yolunu.. Ve cebimde dört yüz lira.. Yaşar'ı araki bulasın.. Yoktu.. Olamazdı zaten.. Parasızdı.. Kimbilir kimin yanında sığıntıydı.. Ben de birkaç dostun yardımından sonra, Kasımpaşa'daki eski bir hapishane arkadaşımın tek odasına sığınmıştım çoluk çocuğumla..

●

"...kültürün artması, insanın kitaplıktan hangi kitabı, niçin çekip alması gerektiğini bilmesine bağlıdır.. Bu, kitap değil de daha bilgili bir dost da olabilir.. Ben, yararlanacağımı umduğum her hangi bir dosttan bana bilmediklerimi öğretmesini rica etmekten çekinmem.."

●

"...her şeyden önce bir düşünce adamı olması gereken sanatçı, sosyal endişelerini sanat yoluyla belirten insandır.. Demek oluyor ki, önce sosyal endişe.. Fakat bu, sanatın ikinci plana itilmesi demek değildir.."

●

"Yorganlılar" önce "Kuşluk Treni" daha sonra "Gurbet Kuşları" adını alarak tefrika edildi.. (5)

●

"... Köylünün alttan yukarıya doğru büyük şehrin bütün çevresinde hızla çürüyüşü.. Orhan Kemal, çok karışık unsurlara dayanan bu romana derli toplu bir kılık verebilir, bu "köyden kopuş, büyük şehri köyleştirme" oluşumunun bir yanını inceliyebilirdi. Katma ve genişletme çabasıyla yapıyı iyice karıştırmış, bir yandan köylünün şehirde tutunmağa çabalayışını anlatmağa çalışırken, öteyandan bu hali sömürmeğe uğraşan vurguncu mekanizmasının hikayesini anlatırken, şehri saran gecekonduların kuruluşlarına kadar dayanan geniş, dallı budaklı bir mahşerin içine dalmış..

...böylece Orhan Kemal, hem toplumun aşağı tabakalarındaki hayatı anlatmak hem de bu yaşamalardaki acı ve sert gerçekleri yumuşatarak, kurtuluşu, insan cevherindeki kişisel direnme gücüne bağlıyarak olumlu ve mutlu sonuçlar çıkarmak yolunu tuttuğu, kendini, düzeyden giderek, canlı ve değişik hayatları anlatan bir tasvirci gerçekçiliğe bağladığı görülmektedir.." diyordu Tahir Alangu..

"...sanırım 'Gurbet Kuşları'nı Tahir Alangu dostumuz anlıyamadı.. Ben o romanda Kemal Tahir, Reşat Enis'vari bir gerçekçiliğe iltifat etmedim.. Onun için Tahir Alangu'nun söylediklerine hiç alınmadım.. Zaten anlamıyorum eleştirmeciye kırılmayı.. Eleştirmeci benim her yazdığımı beğenmeye mecbur bir dalkavuğum mudur?

...eleştirmen daha çok sanatın klişeleşmiş, kalıplaşmış kuramlarını öğrenerek, alışılmış kuramları eserlere uygulamak istiyen, çoğu kere inadım inat diyerek ayak direyen, yanılan, bu yüzden de gerici bile olabilen kişidir.. Sanatçı

(5) Cumhuriyet Gazetesi, 1961

ise, bilinen bütün kuramlardan bir yenisini, bir başkasını çıkarıverir.. Eleştirmen de bu yeni kuramı öğrenir..

Sanatçı gibi eleştirmen de isterse de, istemese de yan tutmak zorundadır. Bu yan tutmada çok az da olsa nesnel kalabilen kişi bana göre iyi bir eleştirmendir.. Yahya Kemal'in Osmanlılığına karşıyım ama şiir tarihimiz içindeki yerine ve şiirlerinin estetik yanına karşı değilim..

Sanat eserlerinin bulunduğu her yerde ister istemez eleştirmen de olacak.. Bizde de şüphesiz eleştirmen var.. Eleştirmen diyorum, işi övücülüğe döken 'pespayeler' bir yana işin ustası, sanatçıya da, okura da yararlı eleştirmen var.. Yalnız yeterli değil.. Daha çok deneme alanında kalıyorlar.. Benim istediğim eleştirmen tecrübeli, anlayışlı, bir kelime ile işinin uzmanı, sanat uzmanı olmalı.."

●

"...bugün çalışıyorum.. Gücüm kuvvetim yerinde.. Ya yarın, bu gücü yitirirsem ne olacak?.. Sana daha tuhafını söyliyeyim.. Çok çalışmak yüzünden bütün iyi niyetime rağmen ne tiyatroya, ne sinemaya gidebiliyorum.. Bu imkânsızlık, tabii bedeni yorgunluk.. Bütün gün yazıları yerlerine ulaştır, yeni yeni işler ara bul, bu ikisinden daha zoru, hak ettiğin parayı alabilmek için saatlerce işverenlerin muhasebe odalarının kapılarında bekle.."

●

"...yüzlerce hikaye, roman, senaryo ve tiyatro yazdım.. Kalemimden başka geçim imkânım yok.. Ama kalemimi hiç mi hiç 'daha iyi geçim için' araç olarak kullanmadım, satmadım.. Sanat çabalarım, yeniyi, doğruyu, ileriyi bulmak, kendimi aşmak içindir.. Halka dönük, halktan yana bir yazarım.."

HİKÂYELERİNİN TEMELLERİ

(2. Sayfadan)

Tabii yazar okumasın demek istemiyorum. Okusun, okumasına, hiç üşenmeden, geçmiş zamanları belgelesin. Ancak okudukları bilinçaltı bir sarnıç gibi olmalı, lâzım oldukça bir kova daldırır, yeryüzündeki bitkileri sular. Ama hep sarnıçın dibinde kalırsa, havasızlıktan ölür. Nitekim başkasının yapıtından olduğu gibi aktarmalar yapmak kendi hikâyesini belgelemek değildir. Ve "Çorak Ülke" T. S. Eliot'un okuduklarının kompozisyonu değildir.

Bu görüşde olanların hepsi İngiltere'de oturmuyor. Cağaloğlu'nda Memet Fuat da aynı şeyleri söylemiş : **"Pastırma Yazı** için başarılı bir kitap denemez. Selim İleri yanlış bir yolda yürüyor. Bilmediği, görmediği, yaşamadığı şeyleri anlatma özlemi onu ister istemez kitaplara bağlıyor. 'Tarih içindeki köklü varlığına', 'yerel değerlere' yönelmenin eski dönemleri anlatan kitaplara yaslanmakla sağlanabileceğini düşünmek büyük bir yanılgı, bence." (Yeni Dergi, Temmuz 1971).

Selim İleri'nin vereceği en iyi yanıt bundan böyle yazacağı hikâyeler olacak.

BİZE GELEN KİTAPLAR

- Kırmızı Yel. Osman Şahin. 1971 Istanbul. Fi : 6 lira.
- Köyümden Geliyorum. Ispartalı Hakkı TDK. Yayınları. 1971 Ankara. Fi : 3 lira.
- Mer'a ve Yayla Davaları, Köy Orta Malları, İdari Sınır Anlaşmazlıkları. Ali Arcak, Tevfik İmsel. Güneş Matbaacılık T.A.Ş. 1970 Ankara. Fi : 6 lira.
- Necip Türkçü. İbrahim Olgun. TDK. Yayınları. 1971 Ankara. Fi : 6 lira.
- Müslümanlık ve Nurculuk. Ali Gözütok. 1971 Ankara. Fi : 10 lira.
- Mıstık. Hüseyin Polat. 1971 Ankara. Fi : 7,5 lira.
- Malazgirt Ululaması. Fazıl Hüsnü Dağlarca. TDK Yayınları. 1971 Ankara. Fi : 5 lira.
- On Türk Romanı. Fethi Naci. Ok Yayınları. 1971 Istanbul. Fi : 6 lira.
- Orta Doğu Teknik Üniversitesi Dosyası. A. Sadık Mertoğlu. 1971 Ankara. Fi : 5 lira.
- Planlama, Kalkınma ve Türkiye. Yalçın Küçük. Gerçek Yayınevi. 1971 Istanbul. Fi : 15 lira.
- Politika ve Ötesi. Mehmet Kemal. Uludal Yayınları. 1970. Istanbul. Fi : 15 lira.
- Parasız Yatılı. Füruzan. Bilgi Yayınevi. 1971 Ankara. Fi : 10 lira.
- Sade Türkçe Kılavuzu. TDK. Yayınları. 1971 Ankara. Fi : 7 lira.
- Saygılarımı Sunarım. Yıldız İncesu. Ararat Yayınevi. 1971 Istanbul. Fi : 5 lira.
- Sonsuz Panayır. Muharrem Vakar. 1971 Istanbul. Fi : 3 lira.

resmimizin dışarıda temsili sorunu

kaya özsezgin

Son yıllardaki bazı sergileme olayları, resmimizin dış ülkelerde tanıtılması sorununu bir kez daha ve aktüel bir konu olarak ortaya çıkardı. Ressamlarımızın çabalarını bir bütün açısından değerlendiren iyi niyetli kişiler için resim sanatımız son çeyrek yüzyîl içinde büyük bir aşama yapmıştır; dolayısiyle herhangi bir batı ülkesinin sözü edilir sanatçıları düzeyinde eser veren ressamlarımızı, göğsümüzü gere gere dış ülkelerde tanıtabilir ve bu yolda gerekli propagandaya girişebiliriz. Ne var ki, bu görüşten yola çıkılarak çağdaş Türk sanatını Avrupa'nın belli başlı şehirlerinde sergileme çabaları, pek çok olumlu bir sonuç vermemiş, yankılar doyurucu olmamıştır. 1963 yılının sonlarından başlayarak, önce Brüksel'de, sonra sırasıyla Paris, Berlin ve Viyana'da düzenlenen "Çağdaş Türk Sanatı" sergisi için dış basında çıkmış olan yazılar, genellikle böyle bir sergiden batılıların bekledikleri niteliğe uygun resimler veren sanatçıların anılmasına yol açmış, bunların dışında bulunan ve serginin büyükçe bir bölümünü meydana getiren sanatçılarınsa, eleştiri üslûbu içinde ve sürpriz teşkil etmeyecek bir biçimde kınanması sonucunu doğurmuştur. Dışişleri Bakanlığı Kültürel Münasebetler Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, Güzel Sanatlar Akademisi, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi gibi dört büyük kuruluş tarafından organize edilen bu serginin eserlerini, özel olarak davet edilen yabancı bir eleştiricinin, **Jacques Lassaigne**'in başkanlığında bir kurul seçmişti. Yapılan eleştiriler göz önüne alınırsa, Lassaigne başkanlığındaki bu kurulun değer yargılarında "orijinallik" ve "ulusallık" niteliklerine pek itibar edilmediği, ya da bu gibi niteliklere ikinci plânda yer verilerek plastik yetkinliğin ön plânda değerlendirildiği görülecektir. Böyle bir değerlendirme yönteminin, çağdaş Türk sanatı için yanlış değil, ama eksik bir yöntem olduğunu, olaylar açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Resmin, her şeyden önce temel kavramları haklı çıkaran ve amatörlük çizgisini kırarak gerçek bir duyarlık katına erişmesini amaçlayan her sorumlu kişi, boya dokusunun altında soluk alıp veren sanatçı tavrını, elbette yabana atmayacaktır. Resim sanatıyla uzaktan ve yakından ilgili kavramlar, bu tavrı benimsetici bir karakter gösterdikleri ölçüde ilgiye lâyık olabilir. Bütün bunlar doğrudur ve birer vâkıadır. Ancak dışarıdan yabancı bir değerlendirici -son yıllardaki deyimiyle "tek seçici"- getirilmesi düşüncesine pek teşne olanların, sorunu böylece dondurup sınırlamaları, bir yerlerde geçerli kılmaktan uzak bırakıyor. Hem dış ülkelerdeki sergilerin, yabancı basında eleştiri konusu yapılmasını, bir türlü anlamıyor ve sanatçı onuruna yediremiyoruz; hem de tarafsızlığın ve bilimselliğin tek koşulunu, dışarıdan yabancı bir eleştiricinin getirilmesinde görüyoruz. Bu, eğer bir çelişme değilse, en azından bilinçsiz bir tutumdur. "Tek seçici" sorunu, bizce iki yönden sakıncalıdır : Türk sanat geleneğiyle, çağdaş Türk sanatının sorunlarıyla doğrudan doğruya ilişkisi olmayan yabancı bir seçici, yanılmalara düşebilir; nesnel davranmak pahasına birtakım olumlu gözlemleri ihmal edebilir. Çünkü somut çevre ve yaşanmakta olan hayat, onun için bir ölçüde yabancıdır. Resme, dış çevreden yansıyan objelerin doğruluk ve yaşanırlık derecesini yanlış saptayabilir. Ya da bunun tam tersi olabilir : "orijinal" lik niteliği, "benzemez" lik açısından ön plâna çıkarılabilir. Bu durumda, folklor karakterini istismar eden bir kompozisyon, çağdaş Türk resminin temsilcisi olarak sunulabilir.

İkinci sakınca, geleneksel ve çağdaş Türk kültürünün onuruyla ilgilidir. Aslında kendi değerlerini seçme ve yüceltme hakkını kendinde göremeyen ve bu nedenle batı kültürünü karşısında duyulagelen ezikliк duygusunu, değerlendir me plânında da sürdüren bir anlayış, Türk sanatını temsil etme hakkına sahip olamaz. Bu, olsa olsa köhne bir Tanzimat kafasının işi olabilir. Tanzimat kafasının, ülke gerçekleriyle çelişen yönleri ise bilimsel olarak belgelenmiştir.

Bizi, kendi yargılarımıza yabancı kılan nedenlerin, sık sık öne sürüleni, tarafsızlıktan sapılacağı, sanat-dışı ölçülerin, değerlendirmede kullanılacağı kuşkusuzdur. Bu kuşku yersiz değildir. Özellikle yurtiçi resmî sergilere girecek ve ödül kazanacak resimlerin seçiminde, bu türlü

sanat-dışı ölçüler sık sık kullanılmıştır. Batılı kavramların kopyacısı olmak yerine, batılı usûllerin uygulayıcısı olmayı becerebilirsek, bu sakıncanın kökünü kazımak işten bile değildir. Bu becerinin üstesinden gelmekte bir hayli geciktiğimiz içindir ki, devlet sergilerinin çağ-dışı uygulamaları süregeliyor ve yapılmakta olan eleştiriler kulak arkası yapılıyor. Ama gene de, bu ve benzer sergilerin düzenlenmesinde karşılaşılan yanlış uygulamalar, eleştiri ahlâkı açısından, giderek bir "umumî efkâr" yaratabilir ve namuslu aydın tavrı üzerinde beklenen yankıyı yapabilirse, sonuçta kazançlı sayabiliriz kendimizi.

Yanlışlıkların ve ters değerlendirmelerin temeline indiğimizde, asıl sorunun, geniş topluluklarla Türk sanatçısı arasındaki diyaloğun henüz yeterince kurulmamış; resmin çağdaş sesinin henüz inanılır biçimde yayılmamış olmasında bulunduğu görülecektir. Yetkili kurumlar ve ilgili kişiler, resim denen olayı, dar bir çevrenin yargılarına ve beğenilerine göre kısır programlar halinde düzenledikleri için -ve daha başka nedenlerle- plastik sanatlar, bir türlü, kültür sorununa dönüşemiyor. Geniş anlamda kültür sorununun bir parçası haline gelemiyor. Ressamlarımızın bir bölümü, kendilerini "hüda-yi nâbit" gibi, yerden bitme varlıklar sanıyor; çevre ve gelenek faktörlerinden tüm sıyrılmış olarak, birtakım günübirlik öykünmeleri sürdürmekle köklü bir kişiliğe ulaşacaklarını sanıyorlar. Bu sanının olumsuz örneklerini sergi salonlarında sık sık görmek mümkün. Köklü bir kişiliğin, her şeyden önce kararlı tesbitlere, ince ve duyarlık yönü kuvvetli gözlemlere dayanması gerektiği, çoğu kez unutuluyor, ya da ihmal ediliyor. Bu ihmalin yaygınlaşması ve amatörce eğilimlerin zaman zaman geçerlik kazanmasında, kısır programlarla işi yürütmek isteyen yetkili kurum ve kişilerin olumsuz katkıları geniş rol oynuyor. Oysa akıldan çıkarılmaması gereken gerçek şudur bizce : Batı ülkelerine kabul ettirme iddiasında olduğumuz sanatçılarımızı, önce kendimiz kabul etmeli, geniş çevrelerin malı yapmalıyız. İçinde yaşadığı toplumdan ve geleneksel değerlerden kopuk sanatçıların, batılı çevrelerde "hüsn-ü kabul" göreceğini beklemeyelim.

Bu konuda karamsar olduğumuzu sanmıyoruz. Bütün ters uygulamalar ve olumsuzluklar bir yana, çağdaş Türk resmini dış ülkelerde temsil etme hakkına sahip sanatçılarımız -sayılı da olsa- yok değildir. Yurt dışına gönderilecek bir sergiyi, nicelik yönünden doyurucu olacağı gerekçesiyle kabarık sayıda sanatçılardan oluşturmak yerine, bugüne kadar uzanan kişilikleriyle istikrarlı ve **bilinçli** bir yol izlemiş bu sayılı sanatçıların seçme eserlerinden derlemek, böylece nitelik yönünü ön plânda tutmak, daha doğru olacaktır. Kuşku yok ki, bu bir değerlendirme sorunudur. Sorun'un temeli ve ayrıntıları üzerinde ortak görüşlere varmadan, ortak noktalarda birleşmeden, tutarlı bir derlemeye ulaşmak mümkün olamaz. Yukarıda sözünü ettiğimiz 1963 yurt dışı sergisi, temel ilke olarak, "1923-33 yıllarından bugüne kristalleşen akımlar çerçevesi içinde" (1) yüzotuz parçaya yakın eseri bir araya getirmekle beraber, dış basında ilgiyi üzerlerinde toplayan resimler, genellikle bizim toprağımıza ilişkin resimler olmuştur. Bu gerçek, Türk resmini "akımlar çerçevesi" içinde değerlendirmenin, böylece klâsik bölümler dışında kişilikçi ayrıntılara inmenin sakıncalarını ortaya koyuyor. Çünkü bu ayrıntılar, özlü çıkışlara öncelik tanıyan ve yerel değerlere bağlanmış olan sanatçıların seçilmesine ortam hazırlayacak ayrıntılardır.

Bu değerleri, sanatçı mizacına uygun yorum biçimleri halinde evrensel dünyaya mal etme çabası taşıyan sanatçıların oluşturacağı karma bir sergi, çağdaş Türk resmini dış ülkelerde temsil yetkisine bütünüyle sahip olabilir.

---

(1) Akademi Dergisi, sayı : 2, 1964

DÖKME SÖZLER

".. Yalnız figürlerin bağdaştırılmasında bir sıkıntı seziliyor. Belki ressamın vermek istediği tesir de bu.. Yani konusunun sıkıntısını desenine de aktararak seyircinin huzurunu bozmak."

"Yeni Gazete", 17 Şubat 1971

"... Eloğlu'nun sergisi resmin kurallarını yerine getirmesi bakımından önemli bir sergi niteliğini taşımaktadır... Paleti gerçek bir mercek, bir büyüteç gibi kullanmaktadır. Mevsim başına rağmen görülmesi gereken bir sergi olduğunu söylemek yerinde olacaktır."

"Ortam", 13 - 20 Eylül 1971 sayı : 16

"Türk sanat tarihinin şu iki oluştan birinin doğru olduğunu göstermesi gerekiyor :

1. Türk heykelciliği primitifçilik devrinden geçip sürrealizm devrine girmiştir.

2. Türk heykelciliği sürrealizm karakterini taşıyan bir çok eser vermiştir. Ancak bunlar şimdiye kadar tanınmamıştır."

"İ. H. Baltacıoğlu, "Türk Plâstik Sanatları", Milli Eğitim Basımevi, 1971".

"Soruyorum : Eğer dünyada sürrealizm diye bir resim çığırı varsa, bu çığır Rönesans'tan beri meydana çıkan değerlerin en sonuncusu, en büyüğü ise, sürrealizmin önderi kimdir? Biz Türkleriz."

"İ. H. Baltacıo,lu, "Türk Plâstik Sanatları"

"Garp'da kendini bulmak için çırpınan resim, heykel sanatları bugün iki yolda kendilerini aramaktadırlar. Biri figüratif, biri de nonfigüratif dedikleri yeni resim, heykel anlayışı. Her iki anlayış da Garp plâstik sanatlarının Rönesans geleneklerinden kopup Türk geleneklerine yaklaşmakta olduklarını göstermektedir."

"İ. H. Baltacıoğlu", "Türk Plâstik Sanatları"

Plâstik sanat sayfalarımızda sürekli olarak yazı yazacak arkadaşlarımızdan **Orhan Taylan** ve **Turgay Gönenç**'in yazılarını gelecek sayımızda bulacaksınız.

"SAFSATA-İ GURGUR.." (1)

fahir aksoy

Stefan Luchian ve Avni Lifij : Çok sayın profesör - ressam - yazar Nurullah Berk, yeni çıkan Sanat (sanat gazetesine uzun ömürler diler, selâmlarız) gazetesini, "Stefan Luchian ve Avni Lifij" adlı yazısıyla takdim ediyor ve "Bu dört sahifanın ilerde sekiz, onaltı, yirmi dört olmasını.." diliyor. Biz de bu dileğe katılır hatta 32, 48, 66 sahife olmasını temenni ederiz. Bu yazının biçimsel ve her telden dem vuran örneğin 'Romen'lerden gelen kitapları müzeye devrettiğine' dair bölümlerini kendilerine ve yazı kurulunun sağduyusuna bırakırız. Bizim değinmek istediğimiz plastik sanatlarla ilgili genel sorunlara dair yersiz bir iki iddiasıdır.

Ulu profesör şöyle buyuruyorlar : "...Çünkü zerrece kuşkum yok, Türkiye plastik sanatları sevmiyor.." Hoppala! Önce bu tümcedeki bir dil yanlışını düzeltmekle işe başlayalım sonra da nereden "nazil" olduğu bilinmeyen düşüncesi üzerinde duralım. "Türkiye" sözcüğü tüzel kişiliği olan bir varlığı belirlediğine göre bireysel bir davranış olan sevmek ya da sevmemek fiilini uygulaması olanaksız.. Üstad herhalde Türk' ler demek istiyordu. Sayın Bay Nur'un daha buna benzer "..edebiyat, dergileri, tarihçi ve denemecileri, kongre, seminer ve toplantılarıyla hayli egemen." gibilerden hem sentaks, hem de anlam yanlışı olan tümceleri yok değil. Neyse bu ilkokul yanlışlarını bir yana bırakalım. Bay Nur, Türk'lerin plastik sanatları sevmediğini yazıyor. Acaba bu kanıya nasıl varmış? Açıklamıyor. Anket mi yapmış? Uzun yıllar vatan yüzeyinde ve derinliklerinde bilimsel incelemelere mi girişmiş? Hiç çıkmadığı İstanbul'dan yola çıkarak ayaklarında demir çarıklar, elinde bilim asası yurdu karış karış gezip ve de kütüphaneleri devrettikten sonra mı kanıtlara sahip olabilmiş.? Yoksa Fındıklı'da, müzenin üşüten çini sobaslı odasından uzaklaşıp Akbank'ın kaloriferli binasının rahat koltuklarında "temaşa" ettiği Anadolu yakasından esinlenerek mi bu "hükm-ü-âliye" vasıl olmuş? Anlaşılır gibi değil.. Şimdi ben de onun gibi bir çıkış noktasını kendime seçerek "Türk'ler, plastik sanatları Uygur'lardan beri tarih boyunca sevmişlerdir' desem aynı yanlışa düşmezmiyim?

Üstad ucundan kan damlayan kalemini yürütüyor : "..Oysa Türk vatandaşı plastik sanatları insancıl nitelikteki plastik sanatları kültür heybesine atmamış..' Ya ne yapmış? Üstadın mantığına göre, (yani mefhum-u muhalifine nazaran) **insanî nitelikte olmayan** plastik sanatları heybeye atmış.. Hadi bakalım çık çıkabilirsen işin içinden.. Sayın profesörün Türkleri küçümsediğini, kötü bir sanı altında bıraktığını görmezlikten gelelim ve "kasdi yoktur" diyelim ama birbirini kovalayan gramer, anlam, mantık yanlışlarının çokluğuna ne buyrulur? Herhalde bir bunalım geçiriyor. Öyleyse, acil şifalar diler, bitkisel fosforla B vitaminini eksik etmemesini öğütleriz.

Curcuna : Akrabam, kadim dostluğumun yakın tarihten kalma nişanlarını "haiz" sayın yazar - ressam Bay Eşref Üren aynı dergide Curcuna adını verdiği (yazının içeriğine göre bizce de uygun kaçan adından ötürü kendilerini tebrik ederiz) bir yazı kaleme almış. Yazısını bitirirken şu bilinmeyen gerçeği de ifşa ediyor : "Bizim yeniliğimiz bize göre bir biçimde olmalı, hazır elbise niteliğindeki sanattan çekinmeli, sakınmalıyız.." Bay Üren'in bu tümcesi bize ilk önce bir atalar sözünü ansıttı : "Hocanın yaptığına değil, dediğine bakın". Çünkü sayın Üren, dönemini yitirmiş bir Fransız okuluna bağlı resim yapmış ve yapmaktadır. Kişisel katkılarını da taşıyan yapıtları tatlı, güzel ve sevimlidir. Neki altındaki imza söz gelişi Mösyö Matis Bonar (yabancı kelimeleri türkçe okunduğu gibi yazıyorum) olsaydı kimse şaşmazdı. Demek istediğim "hazır elbise niteliğindeki sanattan kaçınmalı, sakınmalıyız".

Sayın Bay Eşref Üren kuşak arkadaşı Nurullah beyefendi gibi bir çok dil ve gramer yanlışları yapıyor. Resimde olduğu gibi yazıda da "amatörlüğün saygılı sınırları içinde kalmayarak" kursağında kalan nesnel olma özentisine kaptırıyor kendini.. Bir iki örnek de ondan verelim : "Evlerin kafesleri arkasından namahremlerin ut ve yanık sesleri gelirdi" İnsandan ut sesi çıkmıyacağına göre tümcenin doğrusu şöyle olacaktı "Evlerin kafesleri arkasından ut ve namahremlerin yanık sesleri gelirdi." "Madmezel" sözcüğü türkçede matmazel olarak kullanılır bu nedenle de böyle yazılması gerekir; dile böyle girmiş çünkü.. Ben dilci değilim ama iş başa düştü. Bir başka örnek : "Resmin kuralları icrası daha kolaylarına gitmiş olacak ki hücum müzikten furya halinde resme dönmüştür." Anlayan beri gelsin.. "Resmin kuralları icrası..' ne demek ki? "Karineler ve tefsirlerle" daha önceleri müziğe eği-

---

(1) safsata-i gurur = Boş sözlerle gürültü çıkarmak.

PICASSO 90 YAŞINDA

Geçtiğimiz ay içinde, çağımızın sözü en çok edilen sanatçılarından biri, belki de başlıcası olan **Pablo Ruiz Picasso,** 90 yaşına bastı. 1896'dan bu yana sürekli bir biçimde çalışan ve çağdaş yenilikçi sanatın öncülerinden biri sayılan Picasso'nun 90. yaşı dolayısiyle, Fransız devlet başkanı Pompidou'nun emriyle Louvre müzesinde sanatçının eserlerinden oluşan önemli bir sergi düzenleniyor. Böylece ilk kez, yaşayan çağdaş bir sanatçının eserlerini kapsayan geniş bir sergiye Louvre'da yer ayrılmış oluyor.

Picasso, ilk belirtileri, geçen yüzyılın sonlarında **Cezanne'ın** resimlerinde görülen **Cubisme** akımını doruk noktasına ulaştıran ve bu yolda en ilginç eserleri ortaya koyan sanatçıdır. Ne var ki, bu noktaya gelmeden önce, sanatı, birbirini bütünleyen değişik evrimler geçirmiştir. Mavi dönem (1901 - 1904) ve Pembe dönem (1905 - 1907) resimlerinden sonra asıl kişiliğini buldu. 1904'de kesin olarak Paris'e yerleştikten sonra **Matisse, Derain** ve **Braque'la** tanıştı. 1907 de Cubisme'in ilk olgun eseri diye tanınan "Avignonlu Kadınlar"ı boyadı. Ünlü kolleksiyoncularla ilişki kurdu. Cubisme akımının çözümleyici (analitik) ve bütünleyici (sentetik) görünümlerini eserlerinde uyguladı. 1920'lerde tuvallerinde neo-klasik denebilecek bir anlayışı yansıttı. 1936'da İspanya iç savaşı başladığı zaman, ülkesi olan İspanya'ya geçti. Franco'ya karşı Cumhuriyetçiler safhında savaştı. 1937 de bu korkunç iç savaşı konu edinen ünlü eseri "Guernica"yı yaptı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında tekrar Paris'e döndü. Siyasal tutumunu belirledi. Güney Fransa'da Vallauris'de seramik çalışmaları yaptı. Çeşitli Bienallere ve sergilere katıldı. Desenleri, tabloları, seramik ve heykelleri, geniş bir alana yayıldı; erişilmesi güç bir üne ulaştı. Ulusal Modern Sanatlar Müzesinde kendisine özel bir salon ayrıldı. Bir çok büyük kentlerin müzelerinde eserleri yer aldı.

Not: **CUBISME (KÜBİZM)** : Dış dünyadaki objeleri, kare, küp, silindir v.b. gibi geometrik biçimlere dönüştürerek resmeden sanat anlayışı. Bu yolda çalışanlara kübist ressamlar denir. İzlenimci (Empresyonist) anlayışta tepki olarak doğmuş ve öncülüğünü Fransız ressamı Cezanne yapmıştır. Cézanne'a göre doğadaki her şey, silindir ve kürelerden meydana gelmiştir. Bu akımın en ünlü sanatçıları, başta Picasso olmak üzere, **Georges Braque, Fernand Léger** ve **Juan Gris'dir**.

---

lim duyulmuş iken şimdilerde kolay geldiği için resme dönüldüğünü söylemek istiyor zahir, dedik. Kim bunlar? Türk ulusu mu? belli değil.. 20 - 30 köşk sakini ile 50 - 60 ut dersi alan kişi Türk ulusunu, hele Anadolu'yu hiç ırgalamaz. Ölçü olarak salt İstanbul alınmış. Peki % 90 ınını kapsayan Anadolu halkı ne yapmış? Halk resmiyle, sazıyla, sözüyle onlar ne etmiş? Bu soruların yanıtlarını bulamazsınız. Kaldıki büyük şehirlerde resme değil, müziğe büyük eğilim duyulmaktadır. Hani tepeden tırnağa yanlış iş derler ya, tam ona örnek gösterilecek bir görüş.. Kızmaca yok Bay Eşref, gerçekler acı da olsa kabul edilmelidir. Bir toplumun musikisi ya da resmi üzerinde durulmak istendiğinde bir bölümünü ele almak yeterli olmuyor; bütün olarak incelenir, araştırılır, kültürel, tarihsel, ekonomik, sosyal koşullar ve ilişkiler gözden geçirilir ve sonra bir yargıya varılır; şipşakçılık geçerli değil..

Gelelim otodidaktlara karşı hırçın çıkışına.. İki iki daha dört edercesine çözümlenmiş bu konuya akıl almaz biçimde hücuma geçişi insana ister istemez "tahtında müstetir" başka nedenler aratıyor. Gizli bir kinin yansıması gibi geliyor.. Belki yanlış bir yorum ama başka iler tutar yanı yok. Lârüslerde, sanat tarihlerinde yer almış, eserleri dünyanın bütün sanat müzelerine, özel koleksiyonlara girmiş, öncülük (avan gard) niteliğini cihana ispat etmiş otodidaktların yadsınması, güneşi balçıkla sıvamaya kalkışmak olur. Bu Donkişot çıkışa gülüp geçerken şunu da belirtmek isterim. Dünyanın hiç bir okulunda sanat öğretilemiyeceğini ve öğrenilemiyeceğini bilmelidir. Tanımlanması insanlık tarihi boyunca yapılamamış olan sanat ancak güzellik gibi sezilerle elde edilebilen bir yaratıştır. Okullarda olsa olsa zanaatlar öğretilir okadar. Onun yararlı yönü olduğu kadar zararlı yönü de vardır. Kişinin yeteneği, inadı ve iradesi kavi değilse öğretilenlerin dışına çıkamaz ve koşullanır. Sağır Sultanın bile bildiği bu gerçekleri "sailfilmenan" hastalığına müptelâ kişilere iletebilmek için tekrar zorunda kalıyorum..

OKUR İÇİN RESİM NOTLARI

dost

Resim sanatı, çizgi, biçim, renk ve ton adını verdiğimiz öğelere dayanır. Kullanılan tekniklere göre, bu öğelerden biri, ya da birkaçı ağır basar. Hangi malzeme ve teknik kullanılırsa kullanılsın, genellikle bir resmin başarılı olabilmesi, öğeler arasında bir bütünlük sağlanmasına ve kişisel bir tavıra sahip olmasına bağlıdır. Bir resim, ya doğrudan doğruya dış gerçeğe, yani tabiata dayanır, oradan hareket ederek kişisel sentezlere varır; ya da bunun aksine, dış gerçek yerine iç gözlemlerden esinlenir, resmin temel araçları olan renk ve çizgiye dayanır. Birinci tür resimlere somut (concret), ikinci tür resimlere ise soyut (absrait) resimler adı verilir. Dış gerçekten hareket eden konulu ve somut bir resim gibi, konusuz ve soyut resim de, sağlam bir kompozisyon bilgisini, köklü bir resim deneyini gerektirir. Bunlar olmaksızın, bir resim başarılı sayılmaz. Herhangi bir resmin, yalnızca "hoşa gitmesi", değerlendirme için ölçü olamaz. **Lionello Venturi,** bu konuda şöyle diyor: "Binlerce yıllık geleneği olan ve bazı büyük dehaları meşgul eden sanat tartışmaları, sübjektif tercihlerden kurtularak, bu tercihleri de gözönünde bulundurmak suretiyle objektif hükümlere varmağa, yani, hükümleri için objektif normlar bulmağa çalışmaktadır. ("Resim", 1954). Devam ediyor Venturi: "O halde 'bu tablo benim hoşuma gitti' sözü ile 'bu tablo bir sanat eseridir' sözü, apayrı iki karakterde sözlerdir. Birincisi sübjektif bir hüküm olduğuna göre, ne yanlış olduğunu söyleyebiliriz, ne de doğru olduğunu. Halbuki ikincisi objektif bir söz olmak iddiasındadır. Bu, resimde sanat vasfının mevcut olduğunu kabul etmektedir. O halde, zaruri olarak ya doğru yahut yanlış bir söz olacaktır. Bu takdirde hükmün haklı olduğunu isbat, aksi halde yanlışlığını kabul etmek gerekir."

Öyleyse bir eserin sanat değerini ölçüp anlayabilmek, yani sübjektif (öznel) yargılardan uzaklaşmak için, birtakım değerlere sahip olmak şarttır. Venturi bu değerleri, haklı olarak **artistik bir hassasiyet** ve **teknik bir kültür** diye adlandırıyor. Her sanat meraklısının ve resim seyircisinin, bu iki değeri kişiliğinde toplaması mümkün olmadığına göre, asgari niteliklere geniş toplulukların sahip olabilmesini sağlamak en doğru yoldur. Nedir bu asgari nitelikler? Resim sanatının, dış dünyanın ve tabiatın basit bir kopyası olmadığını bilmek, renk ve biçim dünyasıyla ilişki kurmanın yollarını aramak.. Aslında, çok sayıda resim görmek ve bu alanda temel kültürü edinmekle, resmin özel bir ifade yolu olduğu ve her şeyden önce kişisel bir "yorum"a dayandığı anlaşılır. Önemli olan bu anlama varmak ve "resim dili"yle özdeşlik kurabilmektir. Bu özdeşlik, geniş topluluklara mal olduğu ölçüde, resim sanatı halkın hayatına karışır ve değer ölçüleri içinde asıl kimliğini bulur.

Desen

Resmin temel öğelerinden biri, belki de ilki **desen**dir. İyi bir resim, sağlam bir desene dayanır. Genellikle üç çeşit desen vardır: 1) Doğrudan doğruya çizgiye dayanan ve üçüncü boyutu ihmal eden desen. Bu çeşit desenlere ilk çağda Mısır, Yunan, Hitit ve Uzakdoğu sanatlarında rastlanır. 2) Hem çizgi, hem açık-koyu yardımıyla yapılan desenler. Böyle desenlerde, sanatçı üçüncü boyut, yani derinlik dediğimiz perspektifle ilgilidir. Eşylarda hacim etkisi hâkimdir. 3) Çizginin ikinci plana atılarak, açık-koyu yardımıyla yapılan ve ışık-gölge etksi elde edilen desenler.

Renk

Resme mal olan boyalara **renk** adı verilir. Renkler, sıcak - soğuk farklarına ve açık - koyu nüanslarına göre bölümlere ayrılırlar. Boya resim dediğimiz renkli resmin de çeşitli tekniklere göre yapılanları vardır. Boya, ilk kez tarih öncesi mağaralarının duvarlarını süsleyen resimlerde kullanılmıştır. Fransa'daki **Lascaux, İspanya'**daki **Altamira** mağaralarının duvarlarında gördüğümüz bu tür resimler, insanoğlunun resim olarak elinden çıkan ilk eserlerdir. Boyalı resimler içinde, en dayanıklı olanlar **fresk** tarzında çalışılan resimlerdir. Bunun dışında **paster, guaş, tempera, suluboya** ve **yağlıboya** gibi renkli resim çeşitleri vardır.

Kompozisyon

Resim içinde yer alan biçimlerin dengeli ve ölçülü olarak yerleştirilmesi anlamına gelir. Bu denge ve ölçü, genellikle geometrik biçimler yardımıyla elde edilir. İyi kompoze edilmemiş biçimler ,resmin başarı düzeyini olumsuz yönde etkiler.

Sayın Bay Eşref Üren'le kişisel sataşmalar, lâf kaydırmacalar, kinler bir yana bırakılır da **salt fikir alanında kalınırsa** tartışmadan yarar doğacağını sanırım. Böylece kişisel dostluklar da yürürlükte kalır.

Sayın Üren'den bir de ricam var: konuyla ilgili kişi isimlerini açıklamaktan, ortaya somut olaylar koymaktan korkmasın, çekinmesin... Erce ,yiğitçe, açık - seçik olarak sorunlara değinsin. Kalem sahiplerinin, düşün adamlarının yürekliliğine, içtenliğine, kendi deyimleriyle dıştanlığına daha uygun düşer ve de yazarlık şerefine katkıda bulunur.

BİZE GELEN KİTAPLAR

- Türk Silâhlı Kuvvetleri ve Aşırı Sol. Tayfur Ketenci. 1971 Ankara. Fi : 5 lira.
- Tadı. Ali Rıza Ertan. Özgür Yayınevi. 1971 Aydın. Fi : 6 lira.
- William Harvey. Norman Wymer. Çambel Yayınları. 1970 Ankara. Fi : 4 lira.
- Yerbilim Terimleri Sözlüğü. TDK. Yayınları. 1971 Ankara. Fi : 6 lira.
- Yapım İyeliği Terimleri Sözlüğü. TDK. Yayınları. 1971 Ankara. Fi : 8 lira.
- Zor Zaman. Metin İlkin. Yücel Yayınları. 1971 Istanbul. Fi : 6 lira.

KÜLTÜR EROZYONU

(1. sayfadan)

Bugün örnek olarak plastik sanat dallarını alacak olursak, ne devletin ne herhangi bir kurumun, üniversitenin, müzenin, fabrikanın, şirketin ve derneğin elinde sanatçıların başarı ve profesyonellik dereceleri ve yapıtlarının toplamına göre bir envanteri vardır. Bu eksikliğin toplumun diğer iş alanlarına da yansıdığına eminim. Bu açıdan, gerek yurdumuzda açılan, gerekse gizli veya açık dışarı yollanan sergiler, dış ülkelerde yaşayan sanatçıların başarıları, kaç kişi olup neyin pahasına çalışıp geçindikleri, resimlerinin hangi müzelere ve kolleksiyonlara alındığı gibi bir sürü soru bugün için karşılıksızdır. Çağdaş sanat eserlerini düzenli ve hierarşik bir biçimde değerlendirmeyen bir toplumun yarını 'Ortega Y. Gasset' nin dediği gibi barbarlıktır. Ölçüleri böylesine bilinçsizce bozmaya yönelen bir yönetimler silsilesinin elli yıl sonra imdadına ne iznik çinileri ne de Mimar Sinan yetişebilir.

Batının sanat ürünlerinin bilinçsizce taklit edildiği bir ortamın bir dereceye kadar her zaman varolduğunu kabul ediyoruz. Fakat bu taklitçiliğin yanısıra sanat ürünlerinin batılı bir anlayışla nesnel ve dürüst bir biçimde değerlendirilmesinin Osman Hamdi Beyden bu yana ilerlememesinin nedenleri pek aydınlığa çıkmış değildir.

Bugün Türkiyede genç sanatçıları değerlendirecek ve onların işlerinde ilerlemelerine sebep olacak ne bir "Modern sanat müzesi" ne de gerçek bir Halk Sanatları Müzesi vardır. Sokaktaki vatandaşın yabancı sanatçıların yapıtlarını görebileceği bir galeri, bir müze veya bir yabancının modern akımları izliyebileceği toplu bir gösteri veya bir katalog bulunamaz.

Sanatçıya sözümona ilgi duyan kişiler ve hâkim çevreler gerçekte Türkiyede kültürel bir nihilizm ve kökü ondokuzuncu yüzyıla dayanan bir sanatçı anlayışı içindedirler. Sanatçı onlar için "kendi esrarlı dünyası içinde zembille inmiş kabiliyetiyle ve dehasıyla herşeye göğüs geren, ezildikçe coşan, unutuldukça üreten, işinden kazanırsa şımaran, fazla desteklenirse bozulan acaip bir varlıktır." Bu görüş yarı semirmiş çevrelerde o kadar yaygındır ki sanatçılar bile etkilenerek inanmaya başlamışlardır nerdeyse...

Bazı sanatçıların halkla zaman zaman yeteri kadar Dialog kuramaması yaptığı işin özü ve biçimi açısından eleştirilebilir. Fakat özlü bir sanatçının pratik açıdan resimlerini yayması yazılarını kendi başına basması dünyanın hiçbir yerinde olmamıştır. Hele kitle kültürünün hızla yayıldığı bir çağda sanatçının görevi dolaylı olarak bu kültürün tavanını yükseltmektir, ama o teknolojiyi eline geçirebileceğini sanmak abestir. Onun için sanatçının eleştirilip değerlendirilmesi ve tanıtılması uygarlık iddiası olabilecek her toplumda başkalarına düşer. Ve bunun uygarca yapılmaması da kültür erozyonu dediğimiz olayı hızlandırır ve sanatçıyı yok eder.

Bizce sanata indirilebilecek en büyük darbe bazı kıpırdanmaları, gelişmeleri ve geçmişteki başarıları yok farzetmekle ve tanımamakla olur. Bu keşmekeş ve ilgisizliğin en korkunç tiranların baskısından daha yokedici olduğuna inanabiliriz.

emzik

Şu dağı emziriyor akça bulut altında
Dağ da suyu a çocuk
Köstebekler yavrularını emzirmez gibimize geliyor
Sanki binbir memeleri yok.

Gele gele insanoğlu
İnsanı emziriyor.

Doğrusu bu.

Metin ELOĞLU

---

ince su

İncecik bir suydu önceleri
Akşamları ufacık böceklerin indiği.
Her kim çevirirse onun bahçesine
Akardı
Hiç düşünmeden neden çevrildiğini
Ve neden akamadığını şöyle gönlünce.

Gel zaman git zaman
Kemire kemire
Hüznün şurasından burasından
Bir faydalı kuşa döndürdü hüznü
Ve salıverdi gökyüzüne
Dileği kursağında.
Selâm eyledi dağa taşa
Selâm eyledi bulutlara
Ki birleşelim
Ki gönlümüzce akalım akılacak yere.

Dağ aldı selâmı ikiletmedi
Bir ince çeviklikle
Bir usta ozana yaraşır
Tavrını takındı
Suyunu saldı
İnce suya.
İnce su şöyle bir silkindi
Yatağını yaydı
Militan konuğuna

Ve beklediler gökpostasını.

Gök karıyla yağmuruyla
Katıldı ince suya
Ve başladılar akmaya
Süpürerek faydasızı
Hayını.

Bunca sömürülmüş ince su
Dalgın su
Nasıl olduysa çoğala çoğala taşkın
Bu eylem bu güzelim akış
Öteki sulara da anlatılsın.

Ruşen HAKKI

adam

Oraları çevreliyen dağlar şimdi dumanlandı
Gidenler gelmeyince
Yaşlılar
Sönmüştür dedi ışıkları haber beklenen yerin

Evet
Dinlerken geceyi seven
Dinleyen geceyi seven
Bizim olan o ülke
Saati durdurmuş
Çocukları adına
Ufkun denizi tuttuğu çizgide
Ve
Nahırın
Kar evinin süslediği kasabalarda
Çağrıya dönüştürmüş hüznü

Doğru aşk da küs
Oysa selâmdı
Bakışı gül yaprağı bir kızın gözlerinde

Kent girişleri yol ağızlarıdır
Toza bulanmış çocukların
Taşıt adamlarının
Susup
Sigara sarıp çay içip
Düşündüğüdür
Acısını boz bulanık suların
Acısını sessiz gelen haberin
Yüksük çiçeğinin
O haber ki müthiş
Onun getirdiği duygu
Bu çağı simgeliyecek

Gene de bitti bilinsin sarnıcımızda su

Ay hep bakacak ona varılmış olsa bile
Çünkü adamdı

Arzuları soluk gibi yakın
İnsanları elle tutmuş gibi sert
Yanında yakınında duyan
Bakıp gülümsiyendi
Yalnız o bilirdi
Bir kere daha başlamanın yerini zamanını
Der di
"Tetik olmayı getirirken düşman
Öfkem de alakoyamaz beni
Ağırıma gidiyor toprağına ihanet eden
Kim inanır ki buna
Kuşlar tanışıp sevişmesinler
Bizim ülkemiz
Bıraksın sularına kendini
Hiç sevmediği bir nehrin
Kaptırayım asâmı kış gecesine
Kepeneğimi kurda

Ülkesi ve aşkı olan biriyim ben
Uykusunu ertelemiş"

Belki bu hayat bir çağlayandır
Yasaklanmış sözcükler yöresinde
Sürdürdüğü için ünlemeyi
Bir otuz yıldır en az
Babalar koyulttular sohbeti
Ölmek
Bir iştir işler içinde

Kimbilirdi O'ndan önce

Başladı sanılsın gece

Her bir şey adını ararken hâlâ
O bulmuştu
Şimdi dağlarda dumana karşın
Yaslanmış arkadaş gömütlerine
Ölümü onuru ve sorumluluğudur
Görüntüsü güzel bir adam olduğu
Bekçisi bildiğiniz yiğitliklerin
Sever kendinden vermeyi yani çoğalmaya
Kaval sesinde parlıyan çimeni
Anısı içten ve yürekli oluşudur
Öğrenmiş usul usul okşamayı
Vadiyi meşelikleri yaşamayı
Gücü gençliği ve esirgemezliği
İnancı ülkemizin çok güzel olduğu
Bir ülkemiz olduğu içindir yorgunluğu

Varsın dönmez sansınlar yorgun düşen adamı.

Veysel ÖNGÖREN

"ISLAK KANATLI KUŞLAR"DAN :

mesut özdemir ile öbürlerinin ölümü eşit aydın katliamı ya da entellektüel kıyımı

ayhan hünalp

Evet arkadaşım, benim karagözlü, bir deri bir kemik arkadaşım. Sigarasını dudağından düşürmeyen, onu içmeyip yiyen, akşamları bir kadehçik rakısını yudumlamadan, elli sayfa okumadan uyuyamayan arkadaşım, merhaba! Sen Babıaliyi bir nikotin gibi içine çeke-çeke ve bizim yokuştan bıkarak, kendi-kendini yiyerek gittin. Bu gidişinde, boşlukta sallanıp-sallanıp duran, çakılacak br köşe bulamayan bir çilekeş neslin alınyazısı, kaderi vardır.

1955, 1956, 1957 yıllarının sonbaharlarında; Bandırma'da havaüssündeki napal atışlarından, 1959 da Menderes'in Kırşehir ve Adana gezilerinde konuşarak sabahladığımız gecelere kadar; beygirler gibi sırtlarındaki yüklerin altında ezilen hamalların ropörtajını vermek için, onlar gibi sırtına arkalık takarak çalışmana kadar, bütün isyanının, bütün tevekkül ve mertliğinden şimdi ne kaldı? Sen ki yazılarını en diri, en berrak Türkçeyle veren, bu yüzden zaman - zaman Ahmet Emin Yalman'dan "Gazete lisanı bu değildir!" diye papara yiyen, buna rağmen direnen, yolundan dönmeyen, "Gazetelerin ayrı, dergilerin ayrı, halkın ayrı dili olamaz. Bir tek dil vardır, o da Türkçedir!" diyebilen mert bir gazeteciydin. Modern anlamdaki sendikaçılığımızın temellerini eşeliyenler, senin emeğini daima orada göreceklerdir. Eski gazete kolleksiyonlarına kazara dalacak bir iki "Basın Tarihçisi" oradan kendilerine el sallayan, göz kırpan yazılarını görerek ayağa kalkacaklardır. Büyük bir gerçeği çizen "55'ler ve Ötesi" seri röportajında hep memleket dertlerini dile getirirken, üzülüp kahrolmaktan, yitirilmekten başka sana ne kalırdı?

"Sen Bitlis'lisin, ben Bitlis'liyim. İkimiz de kürdüz."

Her karşılaşmamızda ağzımızdan dökülen bu üç - beş kelimelik gırgırdan başka bizi güldüren neyimiz vardı? Muhabirliğinden Yazı İşleri Müdürlüğüne kadar yaptığın gazeteler şimdi sana ölüm yıldönümlerinde mezarına bir buket bile yollamazken, iki satırla olsun seni anmazken ve de meslekdaşların mezarının hangi mezarlıkta olduğunu bile hatırlamazken, insanoğlu nasıl da "Gazi" yerine "Niyazi" oluyor değil mi?

Giden gidiyor, kalan kalıyor. Bundan ötesi nedir ki? İşte bak senin deyiminle "Yerebatan Sarayından bu yana, istihbarat odalarına, Yazı İşleri Müdürlerinin odalarına yığın-yığın kargalar geliyor." Seni gagalayan, Yüksek Kasapbaşı'nı, Abidin Behpur'u, Nadir Dayı'yı, Fethi Giray'ı, Mehmet Ali Ermiş'i, Gavsi Ozansoy'u gagalayan kargalar, ardınızda kalanları da gagalamak için sırada bekliyor. Bütün ömrünü Bâbıali'de harcayan Tarık Carım'ı kim gagaladı? Bugün onu Oğuz Toktamış'dan başka hatırlayan kim kaldı? Bu bir "Münevver Katliamı", "Entellektüel Kıyımı" dır. Sen Kırşehir'de, üç - beş vâad ile partisini değiştirenlere kızıp - kızıp içmeseydin, sabahlamasaydın, maaşlarını her ay muntazaman ve noksansız alabilseydin bu kadar çabuk mu ölürdün? Bizde her sanatçı, her gazeteci için, "Çok içerdi ondan öldü!" derler. Boşver sen bu sözlere arkadaşım. Tarık Carım'a da bir baksana, "İçki yerine yanlışlıkla DTT içti" dediler. Ben kalıbımı basarım, Bahriye delisi TRT'li Oğuz Toktamış da kalıbını basar ki, her hangi bir kelimenin eş anlamını bir çırpıda yedi dilde söyleyiveren Tarık Carım, DTT'yi bilerek, isteyerek içti. Bundan ötesi masaldır, yetmiş kuruşluk birinci sigarasıdır, altmış kuruşluk bir tosttur. Ve de Karacaahmet'de parsellenmemiş iki metrekarelik bir çukurdur.

omuz omuza yaşamak için

I

bir kemirgen yalnızlıktır çöktü bir yerlerime
sinsi gülümseyişlerle geçiyor artık yıllar
korkular büyüyor yoksulluğumda
akşam oldumu belki bin yıl ötelerdeyim
kaldırımların bittiği yerlere gitmekteyim
omurgası çürümüş upuzun kaldırımlar
ve bir de üzgün anılarıyla kalıyor bulvarlarda
sararmış albümlerden dökülmüş fotoğraflar

şimdi alıp başımı bir yerlere gitmekteyim
ama en dip noktasında içimin
sevi gibi kavga gibi ölüm gibi
bir şeyler gizlemekteyim

II

ağrı'da mıyım böyle birden bire tutak'ta mıyım
kaç yıl öncelerdeyim
görkemli rıhtımların yolcu salonlarını
ve garların serseri raylara saçılmış
çok sesli çağrılarını unuttum
şu içimin ve şu insan kafesimin verdiklerini
yani seni severek senin için senden ayrılır gibi
bir süre bırakıp gidiyorum

gece denizlerinde yol alan gemiler düşünüyorum
-gece denizlerinin gemileridir alımlı olan-
biliyorsun
karanlık bir gökyüzüne milyonla yama
sen düşün ki kadınım o sıra
aydınlık bir gökyüzü yaratıyorsun

ellerimi tut kadınım ısıt beni çok üşüdüm
yüreğimi tut doğrult beni çok küskünüm
bu dağlar benim dağlarımmış böyle umutsuz
tünellerinden ezinç yüklü tirenler geçer
yüreğim gibi nasıl kıvranırsa işte öyle
en kılcal damarlarında yaz artığı dikenler

III

bir şey var içimde bir şey var tedirgin eder
durur
çığlık çığlığa bu kaçış bu bozgun boruları
ve içim böyle devrilmiş ağaçlar ormanı
gel kadınım yanlış görüntüler yaratmadan
susuzluğumuz
kaçalım dağların doruklarına
dağlarda ulu bir sessizlik var
yağmuru çağırıyor
kaçalım kadınım bize kıyacaklar
bizi ayıracaklar

tahir geçidi'nde bir çeşme var bilirsin
ayrılık od'unu söndürdüğümüz yer bilirsin
sonra dostluğu öğrenmiştik bilirsin
ve dağların bulutlara karıştıkları yerde
bakır yüzlü köylülerin
yaşama kavgalarını öğrenmiştik bilirsin
ve bir bilge olduk bilincine erdik sevmenin
bir gövdeye aşılanmış ağaçlar gibi
omuz omuza yaşamak için

Aydın YALKUT

SOBA

güngör öcal

Nedense bir türlü sevemedim şu İstanbul'un yağmurlu kışını.. İyice ıslak, iyice ürpermiş hissederim içimi o mevsimde.. Garipleşiveririm, sobasızları, birbirine sokularak ten sıcaklığından faydalanan ana oğulları düşündükçe.. Rahat olamam bir türlü.. Sanmayın ki, içine girip ısınacağım bir evim yok. Tek göz oda da olsa, var bir yerim.. İçinde de gaz sobası.. Borusuz olanlardan ama, mükemmel ısıtıyor. Bütün kusuru biraz koku yapması.. Zamanla ona da alışıyor insan... Şöyle bir çevreme baktığımda, benim kadar okumuşlar arasında durumum hiç de kötü sayılmaz aslında. Ortaokul arkadaşlarımdan öyleleri var ki, Tarlabaşı pansiyonlarında bir odada üç kişi yatıyorlar. Hiç birinin kız arkadaşı bile olmamış daha. Oysa benim sevdiğim bir kadın var.. İki yıl olmuş kocasından ayrılalı. Bilir taze bademi nasıl sevdiğimi.. Her gidişimde rakı kadehimin yanında bulurum o bademden.. Bana anlattığına göre, kendisine kalan mirası bir alabilse bademi altın tabak içinde yiyecekmişim.. Bana ne altın tabaktan? Ben bademe bakarım. Parmaklarım arasında sıkıverince kabuğu çıksın. Isırınca dişimde serinliğini duyayım yeter. Durur, durur büyük bir konakta büyüdüğünü, dayısının zenginliğini anlatır. Biz de ağaç kovuğunda büyümedik ya, anamız vardı vaktiyle.. Cam önünde, gecikmiş babamızı beklerken "Kim bilir, ne kadar çalıştı babacığın? Sırf bizim ekmek paramız için bu kadar didiniyor." diyen bir anamız.. Koyardım üç numara tıraşlı başımı dizine. Fırça gibi saçlarımda kaşırdı avuçlarını anam.. Her akşam, üstüne kötü kokular sinmiş olarak gelen babamı, bana, bizim için çalışan bir adam olarak yutturmaya çalışırdı o çelimsiz kadın. Ufak tefekti. Anlattığına göre onun da annesi varmış küçükken. Ne peri masalları anlatırmış ona aklınız almaz. İnsanın dudağı uçuklayası gelirmiş.. Araplar varmış dudağının biri yerde, diğeri gökte.. Canavarlar varmış yedi başlı.. Hele hele, bir Kaf Dağı hikâyesi vardı, doyamazdım dinlerken.. Ama köşeden çıkıp, yıkıla yıkıla yürüyen bir erkek görüntüsü ekseri en tatlı yerinde bozardı bu hikâyeyi. Kızardım babama. "Niye beş dakika daha gecikmedi?" diye söylenirdim içimden.. Beni hemen götürür yatağıma sokardı annem.. "Kapa gözlerini" derdi, "Kapa da, babacığın uyuyor sansın. Kim bilir, nasıl öpecek seni? Hem, belki taze bademini getirmiştir bu sefer.".. Girerdi içeri.. Sarhoşluktan dolaşan bir dille söylenir dururdu anama.. Beğenmezdi yaptığı sade kahveyi. Tadına bakmak istemezdi pişirdiği etli nohutun.. Oysa, kasabın atacağı kemiklerden sıyrılmış etler vardı nohutun içinde.. Hani derler ya, etin kemiğe yakın olanı lezzetli olurmuş. Ne bilsin, anlamazdı ki babam.. Beklerdim, eğilsin de bir öpsün diye. Razıydım o kötü içki kokusuna.. Hiç öpmezdi.. Ne yalancıydı şu annem. Bir de beni öpeceğini söylerdi babamın. Üstelik badem de gelmezdi bir türlü..

Bir süre sonra yastığımın ıslak tarafı rahatsız ederdi beni. Yanağımı çekerdim az öteye.. Dönsem daha iyi ama, sağ tarafıma dönüp uyuyamazdım hiç. En iyisi yastığı çevirmekti. Çevirirdim. Başlardım annemin dediğince çit üstünden atlayan koyunları saymaya.. Benim kara kuyruklu koyun hep en sona kalırdı. Kalırdı da atlayamazdı çitin üstünden. O atlamadıkça bana da uyku yoktu tabii..

Havaların serinlediği günlerdeydi. Bir öğleden sonra ansızın eve geldi babam.. Kocaman, kıllı kollarıyla bir köşede kurulmayı bekleyen sobayı kucaklayıp çıktı evden.. Bir hayranlık duydum içimde. Çok kuvvetliydi. Bir tutuşta kandırıvermişti o ağır sobayı... O gece eve her zamankinden daha da geç geldi. Soba yoktu kucağında. Bağırdı, çağırdı anneme, herşeyin onun yüzünden olduğunu söyledi. Hiç sesini çıkarmadı zavallı kadın.. Sadece arada, sırada "Sus ne olur? Çocuk uyanacak. O duymasın bari." dediğini işittim.

Ertesi gün Acem Rıza'nın dükkânı önünde gördüm bizim sobayı. Üstünde bir kâğıt asılıydı. Kâğıtta da mürekkeple "Satılık" yazısı.. Yağmur yağıyordu sobamızın üstüne.. Kâğıttaki mürekkep de ıslandıkça katranlı sicim gibi uzanıyordu aşağıya doğru.. "Yazık paslanacak" diye düşündüm. Öyle ya, paslı bir sobaya verilecek para daha az olurdu ne de olsa.. Sonraki günlerde iyice soğudu havalar. Cam önünde babamı beklerken, anamın çeyiziyle eve gelmiş olan iki battaniyeye sarınırdık. Birbirimize sokuldukça, ten sıcaklığı da epey işimize yarardı. Zaten sıcak kadındı benim anam..

Annemin bütün derdi ev soğuk olduğu için beni yıkayamayışıydı. Oysa ben memnundum bundan.. Hiç sevmediğim bir şeydi o kara su-

1971 Nobel Edebiyat Ödülü, Şili'li şair ve diplomat Pablo Neruda'ya verilmiştir.

lütfen susunuz

Artık beni rahat bırakın
ve bensiz bakın başınızın çaresine.

Gözlerimi kapamak istiyorum.

Sadece beş
Beş çeşit destek gerekli bana.

Birincisi sevgi, sonsuz.
İkinci ise sonbahar, seyr için,
Yapraklar dökülmezse
ve yere düşmezlerse ben yaşayamam.

Üçüncü kara kış,
Sağanak ve bayıldığım ateş
Ormanın soğuğunda.

Dördüncü olarak yaz gelir
Bir karpuz gibi yusyuvarlak.

Beşinci, ama senin gözlerin
Matilde sevdiğim benim

Ben senin gözlerinsiz uyuyamam
Yaşayamam bakışın olmadan.

İlkbahar mı, vazgeçerim ilkbahardan
Bana böyle bakasın diye tek.

İşte dostlar hepsi bukadar istediğim
hiç birşey, ama hemen herşey.

İsterseniz artık gidebilirsiniz.

O kadar uzun yaşadım ki
Beni unutsanız
gönlünüzden çıkarsanız yeri.
Kalbim benim bitmek istemedi.

Lâkin şimdi susunuz dedim diye
sanılmasın ki ölmeğe hazırım
tam aksi doğru bunun, zira
yaşamak istiyorum nihayet.

Ben buradayım ve burada kalacağım.

Bu ama, şöyle olur olursa
İçimde büyür gittikçe hasat.
Önce tohumlar yarar toprağı
Işığı görmek için.
Toprak ana karanlık zira.

Benim için de karanlık
Bir kuyu gibiyim ben
Suyuna gecenin yıldızlarını sarkıtıp
tarlalar üzerinden bir başına çekip gittiği.

Öyle uzun yaşadım ki
Ondan, bir kez daha yaşamak isteyişim.

Şimdiyecek hiç böyle yankılarla dolmadım
Bu kadar öpüş de benim olmadı hiç.

Şimdiyse vakit erken, her zamanki gibi
Işık arılarda uçuşuyor.

Beni günle yalnız bırakın
Yeniden doğmak istiyorum.

Pablo NERUDA'dan
Semiramis AYDINLIK

---

ratlı leğenin içine girip yıkanmak.. Şu benim tek göz odada yanan gaz sobası o zamanlar annemin eline geçmiş olsaydı, ben hapı yutmuştum her halde. İşi gücü bırakır, boyuna beni yıkardı artık.. İyi ki gitmişti sobamız.. Zaten gitmesine değil de, üzerine yağmur yağmasına canım sıkılmıştı aslında..

Artık beni kandıramayacağını bildiği için gerçeği saklamıyordu anacığım.. Sadece "Oğlum her şeyi yap, ama şu zıkkımı içme ne olur" diye arasıra öğütlerdi beni.. Söz verirdim "Dünyada içmem" diye.. İçiyorum şimdi. Ama bütün kabahat sevdiğim kadınla, buzlu taze bademde. Onlar olmasa ağzıma sürmem.

Bir gece annem sabahladı cam önünde.. Gün ışırken vuruldu kapımız. Koştuk açmak için.. Bekçiydi gelen. Babamı yan sokaktaki arsada bulmuş. Yağmur yağıyormuş üzerine. Yağıyormuş da, kılı kıpırdamadan yatıyormuş sırt üstü.. Ne annem, ne ben bir kelime bile söyleyemedik ilk başta.. Derken annem "Sen git yat. Ben babanı bulayım hastanede" dedi... Koşup, camın ardından baktım. O ufak, tefek kadın daha küçülmüş, daha büzülmüş gidiyordu. Üstelik, yağmur da yağıyordu anamın üzerine... Dedim ya, oldum olası sevmem şu İstanbul'un yağmurlu kışını...

YAYIN DÜNYASI

muzaffer hacıhasanoğlu

JAMES, CEMİL VB (Toplumun değişik bir eleştirisi)

Kutsal Çile, Bedii Demirseren, Dost yayınları 1971

Bedii Demirseren öykülerinde değişik bir hava var. Şiirle öyküyü karıştırmak istiyor sanki. Düzyazıyı bırakıp geçiveriyor birdenbire şiire. Okuyan ilkin yadırgıyor belki; alışıyor gitgide. "Ak ulu yapısı - Kişi görünmez kapısı - Bir de yazgısıyla öylece durur." (Sayfa : 10) Arı bir dille yazmış öykülerini.

Öykülerinde toplumu eleştirmiş, yönetimi eleştirmiş, insanların ezeldenberi süregelen sorunlarına dokunmuş çeşitli yönlerden.

"Fırat'a Koçaklama" da DOĞU, SOSYALİZASYON ağır basıyor. Sağlık sosyalizasyonu bu günkü durumuyla başarısızlığa uğramıştır. Bunu inkâr edecek kimse çıkamaz herhalde. Dağbaşlarında hekimsiz, olanaksız sayrılarevleri, sağlık ocakları... "Geçenlerde bakanlık bu ameliyat masasını kullanılmıyor gerekçesiyle Yeditepe'deki büyük bir sayrılarevine gönderilsin diye buyurmuş/Göndersinler operatör kullanılsın/Ya gelmezse/Öyle/Getiremezsen/Seenn." (Sayfa : 17) Doğa serttir doğuda, yöneticiler unutmuşlardır. "Doğunun öğündüğümüz direnme gücü/Yağsız bulgur aşıyla, yoğurt eşittir x vitamini" (Sayfa : 16) Unutulan DOĞU mudur? Tüm ANADOLU : "Gebermesini bir türlü becerememiş - Kendinden çok yaşayan - O Nemrut'tan beri. - Değişmez Anadolunun kaderi. - Ne demeli. Ne demeli Oy!" (Sayfa : 19)

"Üşümek" de KADIN - ERKEK ilişkilerinin toplumumuzdaki durumuna değiniyor yazar. "Kuma" da da aynı konu işlenmiştir. Dinimizin gereği, din adamlarımızında özellikle üstünde durmasıyla erkek her şeydir toplumumuzda. Yasalarla sağlanan eşitlikler yaygınlaşamamıştır yeterince. Oysa yetişmez o eşitliklerde, kadınla erkeğin kafalardaki eşitliğini sağlayacak kültür aşamasına gelmedikten sonra. "Erkeğim, seni alıp götürme yetkim var ya niye kimse bir şey diyemiyor." dese ne yaparım? Yarın elimi kolumu sallayıp dolaşacağım. Bu yolculuk duyulursa sen de dolaşabilir misin?" diye sorsa.) (Sayfa : 23) Sesleniyor kadın adına yazar : "Sen namussuzun, pezevengin danisgasısın bu bir, evde karın var seni bekler iki, ilerde o kadından bıkacak idiysen onu almamalıydın üç. Kadın ondan daha geç bıkacak birisine varabilirdi, ona neden özgürlüğünü vermiyorsun? Dikiz aynasında o yılışık evet. Herkesin kızı senin esirin mi? Yemeğini yapsın, ütünü, bulaşığını kotarsın, çocuklarına baksın. Geceleri seninle yatsın : Yarın elini kolunu sallayıp dolaşırken : "Erkek her şeyi yapar, kınanmaz ki" diyecekler. "Çok ilkel bir düşünü bu" Öyle mi diyeceğiniz bu mu salt?" (Sayfa : 24)

Çukurovada James Dean'in ne işi var demeyin, "Yağmur Durağı" nda giriveriyor öyküye. Burada yazar paranın yaşamdaki yeri, kazanılış şekli üzerinde duruyor özellikle. Bir atasözümüz vardır : "Üzümünü ye bağını sorma". Para için her türlü rezilliği kabul edebilenler, her türlü suçu işleyebilenler vardır. H. Balzac "Her büyük servetin ardında bir suç gizlidir." demiş. "Bi... I... mi... yo... rum James Yeniceli Doktor Ali olmaktansa, pembe diyen oğlan olmak, onun yolundan cebini şişirmek daha iyi mi? Bilmiyorum." (Sayfa : 29) Pembe diyen oğlan pezevengin biriydi; Yeniceli Doktor Ali önce ülkücü sonra yılgınlığa uğrayıp Amerikaya kaçmaya çalışan bir hekim.

"Biraz renk satar mısınız?" da ACIMA konusu işleniyor. Dilenciliği meslek haline getirenler dışında insanların çoğunluğu kendilerine acınmasını hattâ yardım edilmesini istemezler. Değişik bir görüşü var öyküdeki körün: "Ama sen, o kadının parasını çekmeceden bozamayacak olsaydın, cebinden bozacak ve fayın ederinden çokco bir parayı çekmeceye atacaktın. Bunu yaparken de mut'dan bitecektin. Bu ACIMA seninki, onunki, ötekininki, hepinizin. Sana gereği yokken, bir paket sigara alırsan bu da yardım olur; ama ben sigaram bitince Aliden alacak yerde benden almanı isterim. Bu perçinli, katıksız arı bir yardım olur..." Bir an durdu, daracık alnı kırışmıştı" (Sayfa : 35)

"Tarihten bir yaprak" da kapılara kongre yaptırıyor yazar. İlginç şeyler anlatıyor kapılar.

"Masal" da alay var, zaman karıştırma var. Şüphesiz söylemek istediği bir şeyler de var yazarın; gürültüye gelmiş.

"Ben güneş gözlüğü" bir kaçakçılık olayını konu edinmiş. Bence önemli olan kaçakçılık olayının anlatılması değil: Dikkat ederseniz toplumdaki kişiler arasında yardımcı eşyalarıyla kendilerini güçlendirenler vardır. Pipo, baston, rölöve şapka, köstekli saat, güneş gözlüğü vb... Kasılgan kişiliklerine bu eşya yardımcı olur o kofların. "Neden mi? Şoförün arkasındaki koltukta oturan efendi mi gördü (Neden saklayayım) daha çok efendimin gözlerinde yeşil yeşil parlayan beni gördü. Otobüste benden başka güneş gözlüğü bulunmadığını yeri gelmişken söyleyeyim. Çavuşu, beni takanın önemli bir kişi olacağı bilinci durdurdu. İşte o zaman efendim bir bira bardağı gibi köpük köpük bardağından taştı. Biraz da ona verdiğim önemli kişi görünüşüne güveniyordu bu atılışında:" (Sayfa: 71)

"Kavgasızlar" da yazar İŞÇİ - İŞVEREN ilişgisini anlatıyor. Çukurova deyince Tekstil gelir akla. Yazarın ele aldığı işçiler de Tekstil Endüstrisi kesiminden. Dört kümeye ayırmış işçileri Bedii Demirseren: Örnek- A demiş, bu kümede makinaya tutkun, kadere razı işçileri göstermiş, Bunlar makinayı oğulları kızları gibi severler, fabrika ikinci evleridir sanki. Örnek-B de ortadaki işçi sergilenmiş. Genç, daha oturmamış, yönleri belli olmamış işçiler... Örnek-C deki işçiler sendikacılığı işlerinden çok seven, meslek haline getiren işçilerdir. Makinaları sevmezler. İşi baltalamak için ellerinden geleni yaparlar. "Bunların fabrikaya taşı-toprağı, rengi kokusu tüm makinalarıyla sahip çıkışları Örnek-A'dakilerden çok ayrı bir açıdadır." (Sayfa: 78) "İşte bu Örnek-C'liler gerçekte işçigiller familyasının en tembel, en kaytarıcı, en semirmiş emekçileridir. Giysileri diğer örneklerdeki emekçilerden düzgündür. Modayı adım adım kovuştururlar, ağızları iyi lâf yapar." (Sayfa: 79) Örnek-D olarak işçinin de işverenin de kendinden saymadığı uzlaştırıcı, ılımlı, öteyi gören işçileri gösteriyor yazar. Öykü bunlar arasındaki çatışmalarla gelişiyor. Bedii Demirseren gerçek devrimci bir işçi türünün de az da olsa bulunabileceğini unutmuş görünüyor.

"Önce ölenler", "Kutsal Çile" öteki öyküler kadar önemli gelmedi bana.

Bedii Demirseren'in öykü kitabı, bireyin, toplumun sorunlarını kendine özgül bir biçimde gözlerimizin önüne sermektedir.

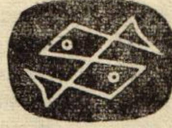
Sanatsevenler'in Tiyatro ödülleri dağıtıldı

Sanatsevenler Tiyatro armağanları, geçen ay düzenlenen ve Kültür Bakanı Talât Halman'ın da katıldığı bir törenle, sanatcılara dağıtılmış, Devlet Tiyatrosu sanatçılarından Ayten Gökçer, yılın en iyi kadın oyuncusu armağanını almıştır.

En iyi erkek oyuncuda, başarı ödüllerini Ekmel Hürol, Can Gürzap, Erkan Yücel, ortaklaşa paylaşmışlardır. Sanatsevenler Derneği tarafından en iyi oyun yazarı olarak Orhan Asena, en iyi sahneye koyucu olarak da Ergin Orbey seçilmiş, en iyi dekorcu seçmeyen seçici kurul, Erkan Kırtunç'a başarı ödülü verilmesini kararlaştırmıştır. Nuri Özakyol ise, en iyi ışık düzenleyici ödülünü kazanmıştır.

Kültür Bakanı Talât Halman, bir konuşma yapmış daha sonra, yılın başarılı kadın oyuncusu seçilen Ayten Gökçer'i sahneye davet etmiş, elini öperek, ödülünü vermiştir.

En iyi oyun yazarı olarak seçilen, ancak Almanya'ya çalışmaya gittiği için törende bulunamayan Dr. Orhan Asena'nın ödülü, eşi bayan Asena'ya verilmiştir.

DOST YAYINLARI

ROMAN:

3. BABAMLA GEÇEN GÜNLER, Clarence Day 400
4. HASANGİLLER, Tarık Dursun K. 200
5. GORDİUM, Hikmet E. Bener 400
10. KİRALIK ODA, George Simenon 300
11. SANIK, Alexander Weisberg 300
12. POLİS MÜFETTİŞİ KADAVRA, George Simenon 300
13. ZENCİLER BİRBİRİNE BENZEMEZ, Attilâ İlhan 400
14. AYAŞLI İLE KİRACILARI, Esendal 400
15. BELÂLI YER, Erskine Caldwell (Ciltli) 800
16. NE EKERSEN, Mehmet Seyda 400
17. DÜNYA EVİ, Orhan Kemal 800
18. KIZGIN TOPRAK, Jeorge Amado 600
19. DURU GÖL, İlhan Tarus 500
20. KORSAN ÇIKMAZI, Nezihe Meriç (Türk Dil Kurumu ödülü - 1962) 500
21. VAPUR DÜDÜKLERİ, Ayhan Hünalp 300
22. ÖLÜMLE SAKLAMBAÇ, Georges Simenon 400
23. ORMANDAKİ DELİ, Georges Simenon 400
24. SEVDALI BULUT, Nâzım Hikmet (Masallar) 400
25. BOYNU BÜKÜK ÖLDÜLER, Yılmaz Güney 2000

HİKÂYE:

1. TEMİZ SEVGİLER, Esendal 1000
5. TEPEDEKİ EV, Umran Nazif 200
6. ŞU BABAMIN İŞLERİ, Carlos Bulosan 200
7. KARDEŞ PAYI, Orhan Kemal 200
8. TOPAL KOŞMA, Nezihe Meriç 200
9. SİHAMBA (Zenci Hikâye ve şiirinden seçme), Suat Taşer 100
10. YAŞAMASIZ, Vüs'at O. Bener 400
11. BOZBULANIK, Nezihe Meriç (2. baskı) 400
12. PERŞEMBE YAĞMURLARI, Hazırlayan: Salim Şengil 100
13. HALLAÇ, Leylâ Erbil 250
14. MENEKŞELİ BİLİNÇ, Nezihe Meriç 300
15. SEVGİSİZLER, Nursen Karas 400
16. TANTE ROSA, Sevgi Sabuncu 500
17. KUTSAL ÇİLE, Bedii Demirseren 500

ŞİİRLER

1. AŞK ELÇİSİ, (Başlangıçtan Günümüze Kadar) (Antoloji) 1000
2. YENİ ŞİİRLER, Nazım Hikmet 12.50
3. DÜNYA GÜZEL OLMALI, Mehmed Kemal 100
5. HARAÇMEZAT, Suat Taşer 100
6. ANZELHA, Halim Yağcıoğlu 100
7. YANIK SARI, Ahmet Köksal 100
8. CÜMBÜŞCÜBAŞI, Ercümend Uçarı 100
10. KÖROĞLU, İlhan Berk 200
11. HACIVATIN KARISI, Salâh Birsel 200

12. DAĞDA ATEŞ YAKANLAR, O. F. Toprak 200
14. HER BOYDAN (Dünya şiirinden seçmeler), Can Yücel 400
15. İKİ DAL, Celâl Vardar 100
16. MANİLERİMİZDEN Dr. İlhan Başgöz 200
17. DUVAR, Attilâ İlhan (2. baskı) 300
18. HOROZDAN KORKAN OĞLAN, Metin Eloğlu 200
19. MISIRKALYONİĞNE, İlhan Berk 250
20. RÜZGÂRLI SU, Selâhattin Batu 250
21. GÖZÜNÜ SEVDİĞİM, Oğuz Tansel 250
22. TÜTÜNLER ISLAK, Turgut Uyar (Yeditepe ödülü - 1963) 300
23. KİM KİME, Nâzan Güntürkün 250
24. TÜRKİYEM, Turgut Uyar 300
25. GÖLGELERİ KULLANMAK, Ahmet Oktay 250
26. KİŞİ, Cengiz Bektaş (özel baskı) 500
27. GENÇ ÖLMEK, Ergin Günçe 250
30. ŞEYH BEDREDDİN DESTANI, Nâzım Hikmet 400
31. DR. KALİGARİ'NİN DÖNÜŞÜ, Ahmet Oktay 300
32. GÜNEŞ KAVGASI, Tahsin SARAÇ 500
33. AKDENİZ, Cengiz Bektaş 500
34. BULGAR ŞİİRİ ANTOLOJİSİ, Özdemir İnce 750

NÂZIM HİKMET DİZİSİ :

1. BÜTÜN ESERLERİ, I. cilt, I. kitap 1000

TİYATRO:

4. BİR DÜNYA Kİ, Suat Taşer 100
5. VATANSEVERLER, Sidney Kigsley 200
7. DELİ DUMRUL, Suat Taşer (Destan) 300
8. IHLAMUR AĞACI, Vüs'at O Bener 250
9. YARIN CUMARTESİ, Güner Sümer 300
10. MODERN TİYATRO AKIMLARI, Özdemir Nutku 1000
11. KAFKAS TEBEŞİR DAİRESİ, Bertolt Brecht 300
12. FERHAT İLE ŞİRİN, Nâzım Hikmet 400
13. ENAYİ, Nâzım Hikmet 400
14. İNEK, Nâzım Hikmet 400
15. KAFATASI, Nâzım Hikmet 400
16. UNUTULAN ADAM, Nâzım Hikmet 400
17. BİR ÖLÜ EVİ, Nâzım Hikmet 400
18. KOCAMANOF, Stefan L. Kostov 400
19. KIL PAYI, Edward Albee 500

GEZİ:

1. MOSKOVA MEKTUPLARI, Lydia Kirk 100
2. ABBAS YOLCU, Attilâ İlhan 400
3. HA BU DİYAR, Fikret Otyam 200
4. GİDE GİDE, Fikret Otyam 250
5. UY BA BO, Fikret Otyam 300
6. BİR AVUÇ TOPRAK İÇİN, İbrahim Kuyumcu 300
7. YEŞİL KENT, Mustafa Şanlı 400

DENEME - FIKRA:

1. SÖZ ARASINDA, Ataç 100
2. DEVEKUŞUNA MEKTUPLAR, Haldun Taner 300
3. ECCE HOMO, Frierich Nietzsche 750

EĞİTİM:

1. T. C. MİLLÎ EĞİTİM VE ATATÜRK, Prof. Dr. İ. Başgöz - H. E. Wilson 1000

BİYOGRAFİ:

1. LYNDON B. JOHNSON ve A. B. D. CUMHURBAŞKANLIĞI, Prof Dr. Akdes Nimet Kurat 500

BALE:

1. GÖNLÜ YÜCE TÜRK, Metin And 500

MİMARLIK:

1. İNSANA DÖNÜŞ - FL. WRIGHT, Şevki Vanlı 1000
2. MİMARLIKTA ELEŞTİRİ, Cengiz Bektaş (Türk Dil Kurumu ödülü - 1968) 500

RESİM:

1. FRANSIZ RESMİNDE İZLENİMCİLİK, Salâh Birsel 1000

ÇOCUK KİTAPLARI MASALLAR DİZİSİ:

1. ALTI KARDEŞLER, Oğuz Tansel 100
2. CİMRİ İLE CÖMERT, İlhan Dumanoğlu 100
3. TALİH KUŞU, Tezel Amca 100
4. KAHKAHA SULTAN, Mümtaz Zeki Taşkın 100
5. ÖKSÜZOĞLAN, İlhan Dumanoğlu 100
6. NALINCI PADİŞAH, İlhan Dumanoğlu 100
7. ALTIN TOP, İlhan Dumanoğlu 100

ÇOCUK KİTAPLARI BİLGİ - HİKÂYE DİZİSİ:

1. KÜÇÜK İSPANYOL KIZI MARİA 125
2. ARAP APDÜL KARDEŞ 125
3. ÇİNG LİNG İLE TİNG LİNG 125
4. MEKSİKALI KARDEŞLER 125

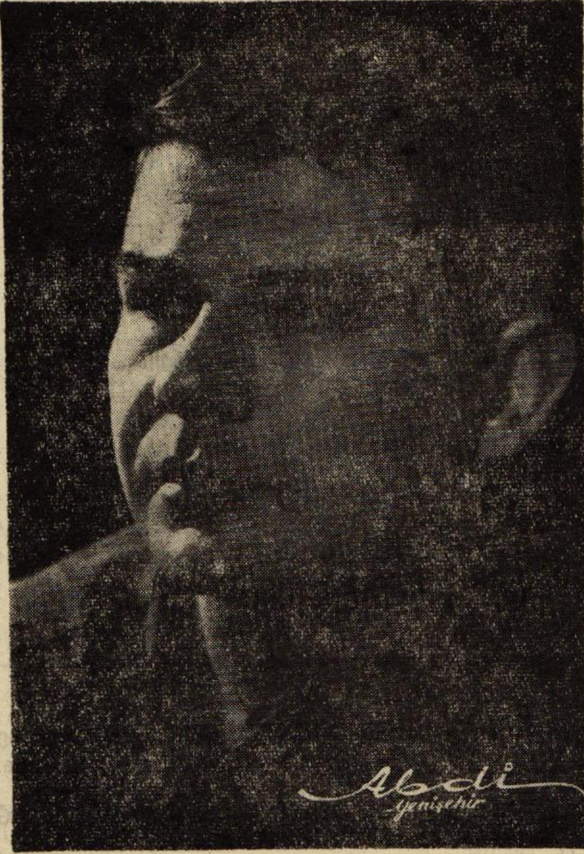

En çok 10 kelime ile künye ● bir kitap ve 5 lira ● posta pulu gönderilir.

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI

- ATATÜRK İÇİN ŞİİRLER, hazırlayan Mehmet Bahçeci., 160 sayfa. 7 lira.
- BEHÇET KEMAL ÇAĞLAR, hazırlayan: Enver Naci Gökşen., 200 sayfa, 7,5 lira.
- MEMURLARIN YARGILANMASINA İLİŞKİN YASA (Osmanlıca ve öz Türkçe metin), bugünkü dile aktaran: Ahmet Erdoğdu., 31 sayfa, 2 lira.
- Türkçeleştirilmiş metinleriyle birlikte TÜRK MEDENÎ KANUNU, Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu., 560 sayfa, 20 lira.
- Türkçeleştirilmiş metinleriyle birlikte BORÇLAR KANUNU, Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu., 384 sayfa, 15 lira.
- HALK ŞİİRİNDE TÜRLER, Hikmet Dizdaroğlu., 146 sayfa, 5 lira.
- DİLBİLGİSİ TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ, Prof. Dr. Vecihe Hatiboğlu., 128 sayfa, 6 lira.
- DİL DEVRİMİMİZ, hazırlayan: Emin Özdemir., 85 sayfa, 3 lira.
- DÖŞEM TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ, Cavit Sıdal., 98 sayfa, 3 lira.
- ÖZ TÜRKÇE ÜZERİNE, Emin Özdemir., 214 sayfa, 7,5 lira.
- ŞEMSETTİN SAMİ, hazırlayan: Agâh Sırrı Levend., 212 sayfa, 7,5 lira.
- GÖKBİLİM TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ, Prof. Dr. Abdullah Kızılırmak., XI. 174 sayfa, 10 lira.
- ASALAK BİLİM TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ, Mehmet Turan Yarar., 213 sayfa, 10 lira.

ÖLÜM SON SÖZÜNÜ SÖYLEMEDİ DAHA

— Fethi Naci'ye —

Doruğunda bile değil;
Eteğinde bir dağın.

Açan kır çiçeği, açışın öyle güzel ki
Ölürüm.

Ölürüm sığ bir yeşillikte.
Yaslanıp bir bodur ağacın gövdesine,
Bir orman serinliğini bile duymadan
Bir sürgünün yeşilini bile tutmadan
Bil ki ölürüm.

Ölürüm gülmeden önce,
Gülüşümle silerim gövdemdeki kanı.
Bir çocuk uyur gibi gülüşümle.

Tenim bir savaşçı giysisinin en yasak
görünüşünden
Hıncın sevince dönüşen sesinde şimdi.
Düşerim yorgun, kaba gölgemle
Usulca seslenip yaramın dudağından.

ölüm. Bir rengin sonu.
Çıplak gövdesinde ölümü dirilten, diriltecek olan ölümsüz bir ölüm.
Bir döl yatağından başlayıp, kuytu karanlığına uzanan. Bir gezginci yabancılığıyla yol sorup, kentin göçmenlere uzanmış, bir dağ yolu güzelliğiyle giden bir yol ölüm. Bir sözün kırılışı, bir dilin dolanışı. Bakan. Bekleyen. Seven. Öfkenin engellenişi bir şiirden. Bir suyun akışına gelen ve geceleyin gelen kızlar ölüm. Ve omuzlarından indirip testileri ellerinde taşıyan. Artık bir alkolün akan, serin bir suya konuşu, bir yarayı silen tozlu ve kararlı bir eli ansıtıyor bana.

Çiçek bozuğu yüzüyle ölüm
İniyor o nemli yatağına.

Dölü - tohumu dirimin
Sıkılmış ellerinde.
Yaşamı hazırlayıp göğe doğru
İniyor o nemli yatağına.

Severim o dağları ben.
Yeşilin yaşlanıp yorgun bir renkle dullaştığı
dağları.

Ve sen;
Ölümle sevişen bir dağ çiçeğisin sen.
Doyumsuz sevgin ve açışınla.
Korkuyla sevişip,
Göğe bir sevinç çığlığı hazırlayan
Bir dağ çiçeğisin sen.

Ölüm son sözünü söylemedi daha

Turgay GÖNENÇ